

БӘХТИЯР ВАНЛБЗАДА

Айлы
КЕЧӘЛӘР

БӘХТИЯР ВАҢАБЗАДӘ

Айы
КЕЧЛАР

М. Ф. АХУНОВ адына
Азәрбајҗан Республика
КИТАПХАНАСЫ

АЗӘРБАЙҖАН ДӨВЛӘТ НӘШРИЙТЫ
Бакы • 1958

КӨНҮЛ ЧИЧӘКЛӘРИ

Кичик бир һәдийәдир сәнә, эй әзиз Вәтән,
Көнүл чичәкләримдән бағладығым бу дәмәт.
Өз сәсимлә сәсләнән сәнәтимин әзәлдән
Көзү гадир әмәкдир, бәбәйисә мәһәббәт.
Көнлүм Вәтән торпағы, арзум гызыл бир сәһәр.
О торпагдан көйәрмиш ше'р адланан чичәкләр.

1947

ГЭЛЭМ ЙОЛДАШЛАРЫМА

Биз, эй гэлэм достларым, бэхтэвэрик, бэхтэвэр
Элэ бил ки, бизимчин яранмышдыр бу көй, ер.
Бэ'зэн бизэ бу һэят гәрибә көрүнсә дә,
Һэятымыз әрийиб сәтирләрә дөнсә дә,
Хошбэхтик, чүнки бизим өмрүмүз элләриндир.
Юхусуз кечәләр дә бизә балдан шириндир...
Салхым-салхым салланыб көйдә сүрүнән булут,
Бир гара даш, бир будаг, я да саралмыш бир от,
Тәзә анадан олмуш чағанын «инга» сәси,
Дағларын зирвәсиндән бир дашын килләнмәси,
Сәһәрләр «гапымызы ачан сәба елләри»,
Көзәлләрин алнында һалгаланан телләри,
«Бойну бүкүк бәнөвшә», гузейләрин думаны,
Бир «яшыл баш сонанын» Күр үстүндә чөвланы,
Бир маһны, бир көзәл сөз, бир шәкил, бир мәнзәрә,
Бир учуг эв, бир ләпир, отсуз, сусуз бир дәрә,
Бир гочанын ғыш күнү «чөлдә одун ярмасы»
Дәряда бир елкәнин «тәк-тәнһа ағармасы»,
Гая башында битән я бир ағач, я бир кол,
Үстүнү гангал басан я бир чығыр, я бир йол,
Үнүдулмуш, сайылмаз, бир «Көрпүнүн һәсрәти»
«Көксү сары бүлбүлүн» нәғмәси, шикайәти,
Мизраб олуб диндирир телини гәлбимизин.
Һисс әдирик, дуюруг һәр шейи дәрин-дәрин.
Дуйғумуз чыраг тутур бу дүняда һәр шейә,
Саатларла чәкилиб хәлвәти бир кушәйә

Дүшүнмәк дә бизимчин хошдур яратмаг гәдәр,
Бизим гәмхарымыздыр хәяллар, дүшүнчәләр!..
Һәр шей, һәр шей дәриндән из салыр гәлбимизә.
Бәхтәвәрик, а достлар! Ана тәбиәт бизә
Дуймаг үчүн гәлб вериб, янмаг үчүн көз вериб,
Ялныз бахмаг үчүн йох, көрмәк үчүн көз вериб...

Феврал, 1953

МЭНИМ ЙОЛУМ

Мин дэфэ, миллион дэфэ
Доғулсайдым, енидэн
Шеир, сэнэт йолуну
Көтүрәрдим енэ мән.

Бу йол мәним дәвләтим,
Бу йол мәним варымдыр,
Бир-биринә чаланан
Полад мисраларымдыр.

Бу йол эниш-йохушлу,
Бу йол дашлы, кәсәкли.
Бу йол гарлы-боранлы,
Бу йол чәнли, чисәкли.

Онун долайларыны
Дүз чыхан аяг кәрәк,
Бу йолда сүбһә гәдәр
Кечәләр ояг кәрәк.

Бу йолун чәфасы чох,
Әзабы чох, дәрди чох.
Бу йолу йыхылмадан,
Бүдрәмәдән кечән йох!

Бу йолун һәр чөврүнә
Таб әдәсэн сән кәрәк.
Бу йолун шахтасыны,
Әридән үрәк кәрәк!

Элә бир үрәк ки, о
Янсын, күлә дөнмәсин.
Һәр мисранын башында
Аловлансын, сөнмәсин!

Бу йолда дүшмәнин дә,
Достун да чох олачаг.
Алгышдан вәчдә кәлиб
Һәдәдән горхма анчаг!

Өз илһамым, өз сәсим
Учан атымдыр мәним,
Дүшмәнимин нифрәти
Мүкафатымдыр мәним!

О күн ки, өз көнлүмү
Бу чәтин йола вердим,
Шаграг күлүшләрим,
Динчлийими итирдим.

Өмрүмү ше'р одуна
Әритдим килә-килә,
Бу йолда гара сачы
Дәйишдим ағ сач илә.

Бу йолда өз һәятым,
Динчлийим унудулду.
Әбәди нараһатлыг
Мәним газанчым олду.

Нараһатам, нараһат,
Дүшүнүрәм дәмбәдәм.
Дүнән яздыгларымы
Бу күн һеч бәйәнмирәм.

Алышмаса, янмаса,
Очагда да көз олмаз.
Гасырғасыз бир мешә,
Далғасыз дәниз олмаз!

Хошдур мәнә көнлүмүн
Далғаланан һәр аны,
Мин күнүн динчлийиндән
Бир күнүн һәйәчаны.

Мин дәфә, миллион дәфә
Доғулсайдым, енидән
Шеир, сәнәт йолуну
Көтүрәрдим енә мән.

Йол вар, һәятда йохдур,
Анчаг хәялдан кечир;
Йол вар, йоллар һамысы
Кәлиб о йолдан кечир.

Нәдир йолумун ады?
Дүз мәсләким, дүз эшгим!
Бәләдчимдир бу йолда
Өз мәсләким, өз эшгим.

Мәсләким — өз шәрәфим,
Намусум, иззәтимдир.
Партияма, халгыма
Сонсуз мәһәббәтимдир!

Нуха, август 1957

АНА ДИЛИ

«Биз өз дилимизи вә өз вәтәнимизи
севирик.»

В. И. ЛЕНИН.

Дил ачанда илк дәфә «ана» сөйләйирик биз,
«Ана дили» адланыр бизим илк дәрслийимиз.
Илк маһнымыз — лайланы анамыз өз сүдүйлә
Ичирир руһумуза бу дилдә килә-килә.

Бу дил бизим руһумуз, эшгимиз, чанымыздыр!
Бу дил бир-биримизлә әһдү пейманымыздыр!
Бу дил танытмыш бизә бу дүняда һәр шейи,
Бу дил әчдадымызын бизә гоюб кетдийи
Ән гиймәтли мирасдыр! Ону көзләримиз тәк
Горуяб, нәсилләрә биз дә һәдиййә верәк!

Бизим уча дағларын сонсуз әзәмәтиндән,
Ятағына сығмаян чайларын һиддәтиндән,
бу торпагдан, бу ердән,
Элин бағрындан гопан яныглы нәғмәләрдән,
Күлләрин рәнкләриндән, чичәкләрин ийиндән,
Мил дүзүнүн, Муғанын сонсуз кенишлийиндән,
Ағ сачлы бабаларын әглиндән, камалындан,

Дүшмән үстүнә чуман о Гыратын налындан
гопан сәсдән ярандын!
Сән халгымын алдыгы илк нәфәсдән ярандын.

Ана дилим, сәндәдир халгын әгли, һикмәти,
Әрәб оғлу Мәчнунун дәрди сәндә дил ачмыш.
Үрәкләрә йол ачан Фүзулинин сәнәти,
Эй дилим, гүдрәтинлә дүнялара йол ачмыш,
Сәндә мәним халгымын гәһрәманлыгла долу
тарихи варагланыр,
Сәндә нечә мин иллик мәним мәдәнийәтим,
шан-шөһрәтим сахланыр.

Мәним адым, санымсан,
Намусум, вичданымсан!

Милләтләрә, халгларә халгымызын адындан
Мәһәббәт дастанлары ярадылды бу дилдә.
Москвада Пушкинә һейкәл гоюлан заман,
Она абидә гойду бу дилдә Ширвани дә.

Дилимиз ачар олду сиррләр хәзинәсинә,
Биз бу дилдә яратдыг «Бейнәлмиләл»¹ ше'рини.
Сәсимизи гатынча рус халгынын сәсинә,
Бу дилдә харүгәләр яратдыг ени-ени.

Бу дилдә чичәк ачыр гәринәләрдән бәри
Ән инчә дуйғулар да, ән мүгәддәс әмәл дә.
Ленинин дүнялара сығмаян фикирләри
Санки тәрчүмә дейил, язылмышдыр бу дилдә.

Бу дил танытмыш бизә бу дүняда һәр шейи.
Бу дил әчдадымызын бизә гоюб кетдийи
Ән гиймәтли мирасдыр! Ону көзләримиз тәк
Горуюб нәсилләрә биз дә һәдийә верәк!

¹ Сабирин «Бейнәлмиләл» ше'ринә ишарәдир.

Эй өз доғма дилиндә данышмағы ар билән
фасонлу әдәбазлар!
Руһунузу охшамыр гошмалар, телли сазлар,
Бунлар гой мәним олсун!
Анчаг Вәтән чөрәйи сизләрә гәним олсун!

Ноябр, 1954

ИЙИРМИНЧИ ЭСР

Иллэр чыгырлар ачмыш алнымда дэрин-дэрин
Биз элэ бир эсрдэ доғулдуг ки, бу эсрин
Һәр аны бир енилик, һәр күнү бир ингилаб.
Дәгигәси бир фәсл, һәр сааты бир китаб.
Күл дейил, барыт гохур эсримизин нәфәси
Вурур гулағымызда дәмил сәси, тунч сәси.
Чәкишмәләр ичиндә тез гочалмыш эсримиз,
Ики чаһан һәрбини йола салмыш эсримиз
Гырг бешинчи илиндә... Бағры яныгдыр ерин.
Узаг вуран топларын, автомат түфәнкләрин
Лүләләри язаһаг бу эсрин тарихини.
Дүня гоча дүнядыр, анчаг сакинләр ени.
Эсримиз атом эсри, од эсри, туфан эсри
Ағыл эсри, күч эсри, әсәб, һәйәчан эсри.
Эсримиз синифләрин әлбәяха дөйүшү
Эсримиз — бир өлкәдә һүррийәтин күлүшү.
Эсримиз — яша долду он еддичә яшында
Бир ени тарих ачды синифләр савашында.
Эсримиз — миллионларын бир әмәлә гошмасы,
Эсримиз әгидәләр, фикирләр тоггушмасы.
Инсан ени, дил ени, фикир ени, иш ени,
Бәшәрин беш йүз илдә кедә билмәдийини
Кедир беш дәгигәдә бу эсрин адамлары.
Ал күндүзә дөндәрир гаранлыг ахшамлары.
Илдырымын сүр'әти архада галды дүнән,

Әгилин сүр'әтиндән, зәканын сүр'әтиндән.
Әй мәним яшыдларым, бә'зән бир күн ичиндә
Илләр яшайырыг биз.

Телеграф телинә бәнзәр әсәбләримиз
Һәр күн ени бир хәбәр —

Әсәб тели бир анда нечә дәфә титрәйәр?
Дүня гәрар тутубдур һәр кәсин отағында.
Биз, дүнянын ән узаг, ән учгар бучағында
Баш верән вағиәдән хәбәр тутуруг о дәм.
Гәзет сүтунларына ерләшир бүтүн әләм.
Радиолар кәтирир күндә мин хәбәр бизә,
Дүня өзү йүкләниб әсәб телләримизә.
Үрәйимдә, ганымда яшадырам эсрими
Мән тәәссүф әтмирәм бир яй кими, сим кими
мөһкәм кәрилдийимә,

Ийирминчи эсрдә дүня кәлдийимә.
Эсрин өз йолларыдыр алнымдакы гырышлар.
Һәр гырышда бир илин өз нәгши, өз изи вар.
Симәм, нәғмәләримдә каһ галхыб, каһ әнмишәм.
Эсримин өз сәси вар, бу сәсә көкләнмишәм.

16 январ, 1958

ВАХТ ЧАТЫШМЫР

Эй ан, өтүб кечмө, даян!
В. К О Т Е

Биз ней өмрүмүз бою «вахт чатышмыр» дейирик.
Вахты вахтын өзүндөн борч алмаг истэйирик.
Бизе бахмыр, вахт өтүр... Иш чох, вахт аз... өмүр аз...
Бир саатын арзусу нечө өмрө сыгышмаз.
Китаблара баханда гаралыр көзлөрүмиз.
Бунлары нечө, нө вахт охуюб гуртараг биз?
Дүняда һәр сөз, һәр сәс, һәр лөвһө, һәр мәнзәрә
Адамы дүшүндүрүр, дүшүндүрүр мин кәрә.
Бүлбүл бизи чәмәнә, күл дө баға чағырыр.
Һәр шей, һәр шей инсаны яратмаға чағырыр.
Аһ... Һансыны көрәсэн? Өмүр кечир, күн кечир
Бир илдә бир өмүрдән нечө той-дүкүн кечир.
Вахт өтүр, бизе бахмыр...

Иш чох, вахт аз, өмүр аз.
Бир саатын арзусу нечө өмрө сыгышмаз.
Бә'зән фикирләширсән: яман дүшдүм әнкәлә,
Нө гәдәр көрүлмәли ишим, күчүм вар һәлә!
Һансындан башламалы?

Өзүн дө билмәйирсән.
Күнләр өтүр... Сән элә «вахт чатышмыр» дейирсән.
Вахт чатышмыр, чатышмыр, ишимиз галаг-галаг
Бунлары көрмәк үчүн вахты һардан борч алаг?
Саатлары сахлайын, әгрәбләр ишләмәсин!

Иш көрәк... гоча дүня бизе бекар демәсин!
Бу анамыз дүнянын өзү бекар дейилдир.
Көрүн нечө мин илдир
О, фырланыр, фырланыр күнәшин дөврәсинә
Йорулмаг билмир енә.
О, көрүр өз ишини һәр иши дүз кәтирир.
Бизе вахты-вахтында кечә-күндүз кәтирир.
Бу дүняда нө гәдәр,
Ийнәнмәмиш чичәкләр, дәрилмәмиш мейвәләр,
Кейилмәмиш либаслар,
Ярымчыг галан ишләр, әсәрләр, нәғмәләр вар.
Онларын саһибләри зәһмәтдән гачмамышдыр.
Аһ... анчаг онларын да вахты чатышмамышдыр.
Иш гуртараг дейил ки... иш өзү ишдән доғур.
Йохуш, энишдән доғур.
Вахт чатмыя-чатмыя өмрүмүз чатыр сона.
Хошбәхтдир о адам ки, тәслим олур вахт она!

2 феврал, 1958

ИНСАН ЗЭКАСЫ

Ердэ инсан зэкасы
Мө'чүзэлэр яратды,
Гүтблэри кэшф эдиб
Дэрялара эл атды.
Нечэ илин йолуну
Гэт элэди бир күнэ,
Илдырымы, шимшэйи
Эсир этди өзүнэ.
Гаранлыг кечэлэри
Ярыб күндүз эйлэди,
Дүзлэри дағ эйлэди,
Дағлары дүз эйлэди.
Инсан ер күрәсиндэ
Һәр шейә саһиб олду,
Онун һөкмүйлә ердэ
Ер тәзәдән гурулду.
Лакин инсан зэкасы
Һәлә өз гүдрәтини
Бу гоча каината
Көстәрә билмәмишдир.
Сирли гоча каинат
Инсанын гаршысында
Һәлә әйилмәмишдир.
О, сирли бир китабдыр,

Инсанын көзләрилә
Һәлә охунмамышдыр.
Инсанын од нәфәси
Нә улдуза, нә күнә
Һәлә тохунмамышдыр.
Гадир инсан зэкасы
Сығышмыр артыг ерә.
Онун һөкмү, гүдрәти
Галхыр сонсуз көйләрә.
Чыхыб инсан зэкасы
Ерин чазибәсиндән,
Атды илк аддымыны
Каината бу күндән...
Тахды мейдан охуюб
Ая, улдуза, күнә
Инсан ени бир үлдуз
Каинатын көксүнә.
Инсан көйдә яратды
Ени бир ер күрәси.
Каинаты юхудан
Оятды онун сәси.
Бу, инсан зэкасынын
Көйдә тәнтәнәсидир.
Инсанын гаршысында
Көй ерә әнәсидир!
Узагдан көз вурараг
Улдузлар яна-яна,
Санки әсирләр бою
Ачыг вермиш инсана,
«Бизә ки, чата билмәз
«Сизин һөкмүнүз!» — дейә.
Артыг инсан зэкасы
Дөнмүш учан шимшәйә,

67993

М. Ф. АХМӘДОВ
Азәрбајҹан Республикасы
КНИГАДАРЫ

Иол ачыб каината,
Һүчума кечмишик биз.
Гәдим нағыллардакы
Арзулары көзүйлә
Көрүр нәсилләримиз!

Октябрь, 1957

ТӘГВИМИН ВАРАГЛАРЫ

(Бөйүк Октябрь сосялист ингилабынын
40 иллийинә һәср эдирәм.)

Эй һәр күн тәгвиминдән бир вараг чыран оҗлан!
Әлләрин титрәйирми ону гопаран заман?
Атдығын вараг кими күнләр кедир өмүрдән,
Сән дә атылачагсан ярансан да дәмйрдән.
Сән элэ зәнн этмә ки, тәгвимдән вараг дүшүр,
Өмрүнүн ағачындан күндә бир ярпаг дүшүр.
Чырдығын вараглары охумадан атма сән,
Тарихини, руһуну ердә тапдалатма сән!
Һәр чырдығын варагда тарихин изи галмыш,
Орда әчдадымызын әмәлләри язылмыш.
Һәр варагда күлүмсәр нечә тарих, нечә ад,
Нечә дөйүш, нечә ган, нечә аһ, нечә фәряд...
Сәсләнсин гулағында халгымызын һагг сәси —
Чаванширин, Бабәкин, Корәгълунун нә'рәси.
О вараглар халгынын тарихидир, варыдыр,
Мүбаризә йоллары, гәләбә йолларыдыр.
Бу йоллар намус йолу, шәрәф, гейрәт йолудур.
Бу йоллар башдан-баша гурбанларла долудур.
Чанлансын хатириндә о әйямлар, о дәмләр,
Варагларда көрдүйүн о гырмызы рәгәмләр
Мәгрүр әчдадымызын ганы илә язылмыш,
Һәр варагда бир эшгин тарихи, изи галмыш!

Эй һәр күн тэгвиминдэн бир вараг чыран оғлан!
Әлләрин титрәйirmi ону гопаран заман?
Гой титрәсин әлләрин, сән дүшүн дәрин-дәрин,
Көзләринин өнүндә даянсын әмәлләрин!

Нуха, 21 август 1957

СӘРҖӘД АҒАЧЛАРЫ

Чәмәнләр, чайырлар, көй бичәнәкләр
Дүшмүр хәритәйә нәдән чох ердә?
Анчаг сәрҖәд бою дуран дирәкләр
Гырмазы хәтт чызыр хәритәләрдә...

Үстү дама-дама бу дирәкләрин
Ики тәрәфи вар, ики үзү вар.
Бирчә үзүнү дә итирәр йәгин
Бу дүняда ики үзү оланлар...

Бу тахта дирәкләр, йәгин бир заман
Мешәдә вүгарлы бир ағач олмуш.
Шәрәфлә өмр эдиб яшадығындан
Гушларын ювасы она тач олмуш.

Артарды вүгары онун анбаан
Азад гушлар үчүн олдугча сыгнаг.
О вахт нә билсин ки, өтәчәк заман
Өзү азадлыға сәрҖәд олачаг.

Онун сакинләри вериб сәс-сәсә
Истәдийи ерә учарды шән-шән,
О да шадланарды бундан... Бу күнсә
СәрҖәд гайымышлар онун өзүндән.

О вахт нэ билсин ки, инсанларын да
Алнына одун тэк о, дэйэчэкдир,
Бир заман башынын үстүндөн онун
Гушлар да өтүшэ билмэйэчэкдир.

Мешэдэ вугарлы бир ағач икэн
Истәрди инсана о, йолдаш олсун,
Йохсулун эвиндэ я бир пиллэкэн,
Я бир дэһрэ сапы, я бир хыш олсун.

Талеи башга шей көстәрди она:
О, сэдд олду инсан арзуларына.

Башынын үстүндэ даяныр булут,
Онун дөврәсиндэ рүзкар инлэйир.
О, сәрһэд боюнда көтүк олунча,
Йохсулун печиндэ янайдым дейир...

Эй тахта дирәкләр, сизи дүнәндән
Етишмиш тахыл тэк бичиб ғырайдым,
Янан үрәкләрин атәшилэ мән
Сизи тонгал эдиб алышдырайдым.

Бир чәпәр олдуруз әсрләрлэ сиз
Өнүндэ һәр эшгин, һәр хош нийәтин,
Сизин аловунуз гурудар анчаг
Көз яшыны бүтүн бәшәрийәтин! ..

Март 1955

МЭН СЕВИРЭМ

Мән сеvirәм, мәнәббәт шәрәфимдир, шанымдыр.
Мән бир гушам, мәнәббәт сонсуз асиманымдыр!
Мән сеvirәм, севкисиз ачылмаз күл-чичәкләр,
Мән сеvirәм, севкисиз дөйүнәрми үрәкләр?
Мән сеvirәм, нурланыр үрәйим севкиләрдән,
Мән сеvirәм, сеvirәм, яшайырам демәк мән.
Мән сеvirәм, севкисиз гуш да бала учурмаз.
Мән сеvirәм, севкисиз нә ғыш олар, нә дә яз!
Мән сеvirәм чөлү дә, мән сеvirәм дағы да,
Күлмәк гәдәр сеvirәм долуб ағламағы да.
Эниш энмәк истәйән йохушу чыхсын кәрәк,
Севкидир өмүр йолум бешикдән мәзарәдәк...
Мән һәм ғары сеvirәм, һәм яғышы сеvirәм,
Һәм баһары сеvirәм, һәм дә ғышы сеvirәм.
Мән сеvirәм юрдуму, мән сеvirәм элими,
Бүлбүл тәранәси тэк ширин, ана дилими.
Мән сеvirәм чайларын, булагларын сәсини,
Сеvirәм чичәкләрин, күлләрин нәфәсини.
Сеvirәм көзәлләрин ғарасыны, ағыны,
Сеvirәм севкилимин назыны, шылтағыны.
Сеvirәм күлүшүнү балача көрпәләрин,
Дуюрам дәрин-дәрин, сеvirәм дәрин-дәрин.
Дурушум да мәнәббәт, еришим дә мәнәббәт,
Күлүшүм дә мәнәббәт, һәр ишим дә мәнәббәт...
Хилгәтин дә анасы эзәлдән севки олмуш,

Инсан гоча дүняны севмәк үчүн доғулмуш!
Севкидир яшамагчын инсана чан верән дә,
Севкидир мәнә анчаг һәяты севдирән дә.
Ишығы да сеvirәм, көлкәни дә сеvirәм,
Эй аяғымдан чәкән! Мән сәни дә сеvirәм.
Сәнин варлығын мәнә һәят дәрси өйрәдәр,
Сән олмасайдын әйәр,
Өмүр кәмим каһ үзүб, тохунмазды каһ даша,
Екрәнк оларды мәним һәятым башдан-баша.

Май 1957

ЗИНДАНДА

(Татар шаири Муса Чәлилин
азиз хатирәсинә.)

Яратмаг эшгилә яшаян оғлан,
Демә: яратмаға сарай кәрәкдир.
Үрәк долу олса даянмаз бир ан,
Зиндана салсан да дилләнәчәкдир.

Долдур үрәйини долмуш көй тәкин,
Сукансыз кәмидир мәсләксиз инсан.
Мүгәддәс әгидән, бөйүк мәсләкин
Кечирәр өмрүнү фыртыналардан.

Ағлаян ағладар, яхылан яхар,
Ердән сорушурму күн доғуланда?
Дашын дибиндән дә көйәриб чыхар,
Чичәйин тохуму долу оlanda.

Үрәк көйләр кими долубса, нә гәм,
Яйда да, гышда да бошалачагдыр.
Бош исә, элинә көтүрмә гәләм,
Вараглар гәлбин тәк бош галачагдыр!

Дол ки, бошаласан, беләдир, бәли,
Көз яшы яраныр гәлб атәшиндән.
Дүнянын ән көзәл сөз инчиләри
Гаранлыг зинданда яраныр бә'зән!

23 апрел 1957

МОАБИТ

(Муса Чэлилин хатирэсинэ.)

Аһ, Моабит, Моабит! Эй эсарэт ювасы!
Гучағында чалынды нечэ өлүм һавасы?!
Дөшәмәнэ чилэнди нечэ эшгин көз яшы,
Бир-бириндән айырдын нечэ яры, йолдашы?
Нечэ арзу, нечэ кам сәндә солду, саралды,
Нечэ өмрүн языны боран алды, гар алды,
Онларын дәрди илә алышдымы синән, де?
Эй эсарэт ювасы! Сән билдинми синәндә
Яранды эн мөһтәшәм азадлыг нәғмәләри!
О нәғмәләр долашды бу дүняда һәр ери,
О нәғмәләр танытды сәни бүтүн чаһана.
Аһ, Моабит, Моабит, батдын күнаһсыз гана!
Адыны нәғмәсиндә яшадан бир инсаны
Бәс сән нийә чүрүтдүн, сәнин инсафын һаны?!
Сән билдинми, синәндә бөйүк бир үрәк вурур,
О, даш һасарларыны нәғмәсилә учурур?!

Май 1957

КҮН ВАР КИ...

Бәнзәмәз бир-биринә бүтүн күнләр, саатлар.
Һәр саатын өз һөкмү, һәр күнүн өз ады вар.
Күн вар ки, шәрәфлидир адыйла бир тә'тилиң,
Күн вар ки, тарихинә ишыг салмыш бир элиң.
Күн вар ки, бир шәһәрин о күн ады гоюлмуш.
Күн вар, бөйүк бир инсан о күн анадан олмуш,
Күн вар орду-ордуя гәләбә чалмыш о күн.
Күн вар, ады бағлыдыр адыйла бир дөйүшүн.
Анчаг бир күн дә вар ки, о тачыдыр күнләрин,
Анасыдыр эн бөйүк тойларын, дүйүнләрин,
О күн-күнәшин өзү көйләрдән энди ерә.
Инсанлыг тарихинә

о күн — едди ноябр
ачды ени пәнчәрә.

Зүлмәт өз ганадыны йығды дағдан, дәрәдән,
Азадлығын күнәши доғду о пәнчәрәдән.
О күн гоча тарихин эн бөйүк күнү олду,
Дүнянын өз ичиндә тәзә дүня доғулду.

СЭНИН ЙОЛУНДА

Торпагындан яранмышам, ана торпаг, ана торпаг.
Эввэлим дэ сэнинкидир, ахырым да, чан, а торпаг!
Сэнсэн мэним арзум, сөзүм
Һәм кечәмсэн, һәм күндүзүм.
Гүрбөт элдэ од галасам
Суя дөнэр, одум, көзүм.

Ана торпаг, сәндән алыб өз күчүмү учалмышам
Сөзләrimi гушларынын чәһ-чәһиндән мән алмышам.
Сәндән алдым бу чаны мән,
Дуйғуну мән, һәйчаны мән.
Үрәйимин башындасан,
Долансам да һәр яны мән.

Ана торпаг! Маясыны сәндән алмыш бу бәдәним,
Йолунда да гурбан кедә... будур эшгим, арзум мэним!
Көй үзүндә галаг-галаг
Булута бах, булута бах.
О, су иди бир заманлар,
Енә бир күн су олачаг.

3 ноябр 1957

ЕНӘ БИР АРЗУ ГАЛДЫ

Ананын үрәйиндә
Улдузлар дурду сәфә,
Бала ғығылтысыны
Эшидиркән илк дәфә.

Арзу доғду арзудан
Деди: «Балама гурбан
Кәһәр атлар, гулунлар!
Балам һавахт дил анлар?»

Ушаг дил дә анлады,
Дил ачды: «Ана» — деди.
Ана: «Һәр дәрдин, бала,
Кәлсин бу чана!» — деди.

Үзүнә күлдү чаһан,
Арзу доғду арзудан.
Ана деди: «Бәс һачаг
Балам аяг ачачаг!»

Бала аяг да ачды,
Күчәдә кәзди, гачды.
Ана гәлби сығмады
Фәрәһиндән көйләрә,
Һәр бала аддымына
Әһсэн деди мин кәрә.

Арзудан арзу доғду,
Ана деди: — «Азды бу!
Балам да балалар тэк
Һавахт дэрсэ кедэчэк?»

Бала дэрсэ дэ кетди,
Бала дэрсдэн дэ кэлди,
Демэйин ки, ананын
Арзулары кедэлди.

Ана деди: «Азды бу!»
Арзудан арзу доғду.
Деди: «Балам бэс һачаг
Мэктэби гуртарачаг?»

Бала мэктэб битирди,
Али мэктэбэ кирди.
Ананын арзулары
Енэ дэ түкэнмэди.
«Аһ... бирчэ тез баламын
Тоюну көрүм!» — деди.

Арзудан арзу доғду,
О гуртарды, бу доғду,
Ана бир вахт көрдү ки,
Өмрү ахыра етмиш,
Арзуларын одунда
Өз өмрүнү эритмиш.

Ана өз баласынын
Йолунда чан чүрүтдү.
Бала, аная чатды,
Бала, ананы өтдү.

Аһ, енэ дэ ананын
Арзулары битмэди,

Бу арзулар, арзулар
Ананы тэрк этмэди.

Дүшдү элдэн-аягдан,
Ана тамам гочалды;
Дүнядан көчөндэ дэ
Ананын үрэйиндэ
Енэ бир арзу галды...

Аһа кетди дүнядан
Баланын чичэкләнән
Өмрүнүн яз чағында,
Ананын арзулары
Инди дэ тэкрар олду
Баласыны бөйүдән
Баланын додағында.

Апрел 1957

ЭВЭЗ

— Чох сеvirэм мэн анамы
Бир сөзүнэ зидд кетмирэм.
Онун зэриф үрэйини
Бир түк гэдэр инчитмирэм.
Мүнтэзирэм һэр сөзүнэ
Огул деди, чан дейирэм...
Мэн анамы көзүм үстэ,
Көзүм үстэ бэслэйирэм.
Достум, она этмэдийим
Сөйлэ даһа нэ галыб, нэ?
Бунлар эвэз оланмазмы?
Онун бөйүк зәһмэтинэ?
— Йох! О сэнэ бахыб ки, сэн
Яшамалы,
 чох шейләри көрмэлисэн.
Сэнсэ она бахырсан ки,
О, солухмуш бир чичэкдир
Өмрү кечиб,
 бу күн, сабаһ
 өлэчэкдир,
 өлэчэкдир!

10 январ 1958

БИР ҮРЭЙИН МИН ДУЙГУСУ

Үрәкләр һамысы юмруг бойдадыр,
Һамысы бәнзәйир бири-биринэ.
Лакин һәр үрәкдә бир аслан ятыр,
Баш вурмаг чәтиндир сиррләринэ.

Һамысы дөйүнүр, яхшы динлә сэн,
Чәтиндир айырмаг, сечмәк онлары.
Анчаг бир-биринэ бәнзәмир нэдән
Бүтүн үрәкләрин һәйәчанлары?!

Эй рәссам! Гәлбими көрүрсәнми сэн,
Чәкә биләрсәнми онун шәклини?
Унутма, бу иши бойнуна чәксән,
Үрәк йох, дуйгусу чәлб этсин сәни.

«Эһ, буна нэ вар ки...» — дейә бу дәм сэн
Бир парча эт чәкдин, хәтримә дәйдин.
Гәлбими яшадан дөйүнтүләрден
Ялныз бирчәсини чәкә биләйдин!

Эй рәссам, дүняда еддичә рәнк вар!
Арзулар рәнкбәрәнк, диләкләр зәнкин...
Һәр үрәкдә ятыр мин чүр дуйгулар,
Онлары чәкмәйә чатармы рәнкин?!

Сентябр 1957

ЯЗ КЕЧӘСИ

Һава мейхош, тәрпәнмәйир
Ағачларын ярпаглары.
Кечә кечмиш, гаралмышдыр
Эвләрин дә чыраглары.
Көйүн гызыл гәндилләри
Көз вурдугча бир-биринә,
Дүшүр алмас данәләри
Будагларын чәтиринә.
Ай булутлар архасында
Каһ кизләнир, каһ бойланыр,
Чичәкләрин ләчәйиндә
Чиллә-чиллә ишыг яныр.
Дағлар, дашлар мүркү дөйүр,
Элә бил ки, юхулудур.
Кечәләрин гучағында
Һәят кизли, сирр долудур.
Нәсә кизли мә'на ятыр
Ярпаг сәси, гуш сәсиндә.
Севәнләрин сиррими вар
Кечәләрин синәсиндә?..
Бу да башга бир аләмдир,
Көйләр ишыг, ерләр гара.
Кечә дәрин сүкутилә
Лай-лай дейир ятанлара.
Сүкутун да өз аләми,

Сүкутун да өз дили вар.
Анчаг ону гулаг дейил,
Гәлб эшидәр, көнүл анлар!
Синәсини ачыб инсан
Гучмаг истәр көйү, ери.
Ятмаг үчүн яранмамыш
Доғрусу, яз кечәләри...
Күндүз — ойнаг бир ушагдыр,
Бахышындан нур төкүлүр.
Нә дәрди вар, нә гайғысы
Гаһ-гаһ чәкиб күлүр, күлүр.
Кечә исә элә бил ки,
Дүня көрмүш бир гочадыр,
Бахышы да, күлүшү дә
Мүәммалы тапмачадыр.
О, дүшүнүр дәрин-дәрин,
Дүшүндүрүр һәм дә сәни.
Үрәйини көрәммәзсән
Зилләсән дә көзләрини!

Нуха, 19 август 1957

ГОЧАЛАРМЫ?

Шаир галхды трибуная,
Даг башына гонду гартал.
Нәфәсини дәрди һамы,
Бир сүкута гәрг олду зал.

«Эл билир ки, сән мәнимсән...»
Дейиб дурду, нәфәс алды.
О дурухду, о тутулду,
Ше'рин далы һарда галды?

Нийә сусдун, нийә, шаир?
Пәрт эләмә кәл мәни сән.
Унутдунму кәнчлийиндә
Охудуғун нәғмәни сән?

Сап гырылды, мирвариләр
Дағылдымы йохса ерә?
Гочалмышмы бизим шаир —
Бир хал дүшдү үрәкләрә.

Өскүрәрәк тәкрар этди
Мисрасыны о енидән.
Аһ!.. Кәлмәди ше'рин далы,
«Шаир, нә тез гочалдын сән!»

Бу дәм кимсә динди залдан,
Чатды онун көмәйинә.
Шаир тутду бу мисраны
Бүлбүл кими өтдү енә.

Үрәйими чалды бу һал,
Пычылдадым мән бу ара:
— Сәнәткарын өз сөзүнү
Эл гайтарды сәнәткара.

Чүнки онун һәр кәлмәси
Элин, юрдун өз сәсидир.
Үрәйи халгын үрәйи,
Нәфәси эл нәфәсидир!

Үрәйимдә дедим: — Шаир,
Өз камыны сән алмысан.
Элли дейил, йүзүндә дә
Ким дейәр ки, гочалмысан?!

Сән бүлбүлсән эл бағында,
Кәнчсән өмрүн һәр чағында.
Сөзү элин додағында
Яшаян да гочалармы?

Сөз гәлбиндә олду көз-көз,
Сән яратдын кечә-күндүз,
Чандан, гандан кәлмәйән сөз
Гәлб охшайыб чан олармы?

Ердән галхыб учалдын сән,
Шаир дейил эл демәйән,
Көкү ерә ишләмәйән
Бир ағач да учалармы?

Апрел 1956

БАҢАР-ГЫШ

— Тәк отурма, ай эми,
Кәл-кәл, гошул бизә сәи.
Нә олар ки, бизимлә
Дағ-дәрәни кәзәсән?
Гоча чатды гашыны,
Йырғалады башыны,
Чаванлара һәсәдлә
Бахды, бахды бир анлыг.
Аһ чәкди... Бу аһла да
Гайытмады чаванлыг.
Деди: — Кәзин, доланын,
Сиз язсыныз, мән ғышам,
Кәздийиниз мә'наны
Мән ки, чохдан тапмышам.
Сиз кәзин, чәрхи-дөвраң
Һәлә кери дөнмәмиш,
Баһарла ғыш бир анда,
Бир ердә көрүнмәмиш.

Апрел 1957

ГАРА САЧЛАР, АҢ САЧЛАР

Сачларыма дән дүшүр, дән дүшүр, яман дүшүр,
Һәр баханда анамын үрәйинә ган дүшүр.
Бу ағ сачлар, ай ана, сәни дәрдә салмасын,
Сачымын ағлыгындан ганын һеч гаралмасын!

Алышырам кечәләр стол архасында мән,
Сачларым да ағарыр, гәлбимин атәшиндән.
Сән демә ки, баламын бәлкә кизли гәми вар,
Вахтсыз ағаран сачын өzkә бир аләми вар.

Өлүм белә гәм дейил бу һәяты дуяна,
Мән бу ағ сачларымла өйүнүрәм, ай ана!
Гара, шәвә сачлары тәбиәт вермиш мәнә,
Мән күвәнә билмәрәм онун бу төһфәсинә.
Зәһмәти һәятымын илк бәзәйи санмышам,
Ағ сачлары һәятда мән өзүм газанмышам.

Сентябр 1957

БАҲАР ВӘ МӘН

Илләр кечир ахыб кечән сулар кими,
Һәр ил башга дуйғуларла яныр үрәк.
Һәр кәләндә баһар кәлир баһар кими,
Мәни көрмүр баһар анчаг көрдүйү тәк.

Баһар кәлир, фәрәһиндән күлүр аләм,
Баһар кәлир, һәр ил кәлән баһар кими.
Мәнсә һәр ил дәйиширәм
Әйнимдәки палтар кими.

Апрел 1957

АЙРЫЛЫГ

Элдән айры ашыг нийә яшады?
Өлсүн Әләскәр тәк гулларын, дағлар!

Мәктәбдә олмусанмы сән тә'тил күнләриндә?
Мәним тәк донмусанмы бир анлыг өз ериндә?
О сәсли дәһлизләри сәссиз, күйсүз көрүнчә
Сызлайыбмы гәлбинин телләри инчә-инчә?
Дүнән кетдим мәктәбә, кетмәйәйдим нола мән.
Ағладым аз гала мән.
Гырх беш дәгигәдән бир
Сәсләнән зәнкә бах бир.
Тоз басыбдыр үстүнү,
Көрмәйәйдим бу күнү...
Элә бил дәһлизләрә зүлмәт чөкүб, гәм кәлиб.
Диварлардан асылан э'ланлар да көһнәлиб.
Элә бил ки, үшүйүр палтосуз асгылар да,
Мәктәбин бүлбүлләри, һардасыңыз сиз, һарада?!
Кәлди бу кениш чаһан элә бил дар башыма,
Һаны тәләбәләрим, йығылсынлар башыма?!
Мачал вермәдән енә,
Суал версинләр мәнә.
Дүшүндүм яна-яна,
Сүкут һеч ярашмайыр бизим дарүлфүнуна...
Сандым ки, мән чанахсыз, симсиз, гуру пәрдәйәм,
Ордусуз сәркәрдәйәм.
Һаны дәһлизләр бою кәлән аяг сәсләри?

Һаны тәләбәләрин
Отаглары исидән

О гайнар нәфәсләри?
Һаны шән гәһгәһәләр, зарафатлар бәс һаны?
Үрәкләрдә чырпынан о эшг, о һәвәс һаны?
Нә өртүлү гапылар, нә бағлы пәнчәрәләр
Мәнә чаваб вермәди, гәлбими сыхды кәдәр,
Бир мүсаһиб ахтардым — бары ачым гәлбими,
Көрдүм әли гойнунда даяныб мәним кими
Отагларә бойланыр сүпүркәчи гары да.
Дейән һәлә үзүнүн артыб гырышлары да?
Мән она сары кетдим, о кәлди мәнә сары,
Өмрүмдә бирчә кәрә
Бахыб о лал көзләрә
Салам да вермәдийим бу гоча, дилсиз гары,
Мәнә өз кәлишийлә дүняны бағышлады.
Долу иди үрәйи, тез сөһбәтә башлады;
Салам вердим мән она, хәбәр алдым һалыны,
Дурушундан анладым дәрдини, мәлалыны.
Көз учуйла о, бахыб тәр-тәмиз дәһлизләрә
Деди: «Күндә он кәрә
Силәрдим, сүпүрәрдим,
Анчаг енә һәр ери зир-зибилли көрәрдим.
Ушагларын әлиндән гәзәбләниб янардым,
Онларын архасынча мән һей донгулданардым.
Инди онлар кедибдир, ишсиз-күчсүз галмышам,
Элә бил бир һәфтәдә мән он ил гочалмышам.
Инди, оғул, учадан гышгырырам: тез кәлин!
Дәһлизләри енә дә зибилләйин, сиз, кәлин.
Тәмизләйәр халаныз, инчимәз даһа сиздән,
Дәһлизләрә дүшмәсин гой синәм үстә дүшсүн
Тозлар ләпириниздән.

Тез кәлин, ай ушаглар, тез кәлин, ай ушаглар,
Сизсиз мәним өзүм дә, сүпүркәм дә ган ағлар!
Дейә о бир гейз илә әбәс ерә, бош ерә
Чәкди сүпүркәсини тәр-тәмиз дәһлизләрә.

Август 1956

ТӘКЛИК

Хәял каһ дағдадыр, каһ да аранда
Каһ көйә йүксәлир, каһ энир инсан.
Отагда бир саат тәк отуранда,
Йүз илин дәрдийлә йүкләнир инсан.

Элә бил диварлар кәлир үстүнә,
Гулағын сәсләнир, гәлбин дөйүнүр.
Алышыб янырсан сән өз түстүнә,
Нидалар көзүндә суала дөнүр.

Инсаны тез йорар дүшүнчәләр дә,
Нәфәсини вериб дәрд удар инсан.
Өзүндән башгасы олмаян ердә
Инсан олдуғуну унудар инсан...

Бир күнәш бәс эдәр, пәришан олма,
Сәнин йүз Күр гәдәр көз яшын олса.
Мин дәрд һүчүм этсә, көнүл, сыхылма,
Бир нәфәр дәрdbилән сирдашын олса.

Ярпағы тез солар тәк ағачын да
Далдасы йохдурса нечә солмасын?
Мешәләр султаны, мешәләр шаһы,
Асланын өзү дә ялгыз олмасын.

Дүняя кәлмәдик биз әбәс ерә,
Инсаныг, инсан да бизә кәрәкдир.
Баға тәк гынына чәкиләнләрә
Үрәк нә кәрәкдир, дил нә кәрәкдир!

Чай, чая говушмаз сулар дашмаса,
Улдузун улдузла үнсиййәти вар.
Көйдә булутлар да гошалашмаса
Нә илдырым чахар, нә яғыш яғар...

Йол тапа биләрми саз үрәкләрә,
Мизраб аста-аста телә дәймәсә?
Чыхармы гөнчәдән тәк бирчә кәрә,
Бүлбүлүн нәфәси күлә дәймәсә?

Өз эл-обасыны тәрк этдийиндән,
Тәк-тәнһа доланыр байгуш бу күн дә.
Колларын дибиндә тәк битдийиндән,
Бойну бүкүк олур бәнөвшәнин дә.

Од вурмаса, габда су даша билмәз,
Гуш да тәк ганадла дағ аша билмәз.
Көсөйүн икиси чөлдә дә янар,
Бири очагда да алыша билмәз.

Гәлбимдә мин сөзүм, мин сәһбәтим вар,
Мән дейим, сиз дейин, дил йорулмасын.
Йығылын, йығылын башыма, достлар,
Мәним бир күнүм дә сизсиз олмасын!

Достларын гәлбидир юрдум, мәскәним,
Үрәкдә бир нискил кәрәк олмасын.
Сағлығым бир яна, а достлар, мәним
Союг мәзарым да һеч тәк олмасын!

Март 1956

ИЛК КИТАБЫН

(Назим Никмәтин Бакыя кәлмәси
мүнасибәтилә.)

Дүз отуз ил бундан әввәл, сән дамла-дамла
«Ал күнәши бурда ичиб түркүләр»¹ өтдүн,
Бакы сәни бөйүтдүкчә сән дә инамла
Үрәйиндә мин бир сәсли арзу бөйүтдүн.

Анам Бакы сәнин дә илк мәктәбин олду,
Сән бурадан пәрвазланыб галхдын көйләрә.
Анчаг сәнин өмүр йолун нә чәтин олду,
Гаршына каһ гая чыхды, каһ дағ, каһ дәрә...

Бир икидин һәятыдыр ахы отуз ил,
Отуз илдә чох булагдан сән су ичмисән.
Көрүрсәнми, Бакы артыг сән көрән дейил,
Бакы кими сән өзүн дә чох дәйишмисән!

Дүз отуз ил бундан әввәл, сән һейран-һейран
Нәғмә дедин «чанын Бакы, көзүн Бакыя».
Бир китабла кетмиш идин бизим Бакыдан;
Йүз китабла гайытмысан бү күн Бакыя.

¹ Н. Никмәтин Бакыда нәшр этдирдийи «Күнәши ичәнләрин түркүсү» китабына ишарәдир.

Үрәкләрдән алар анчаг сөз маясыны,
Ше'рин, сөзүн нечә чандан нечә чан алмыш.
Назим, сәнин йүз китабын өз маясыны
Бакымызда яратдығын китабдан алмыш!

Бакы, октябрь 1957

ЯН ЭЙ КӨНҮЛ!

Өтән күнләр!..
Өтән күнләр
Һамысы бирәр-бирәр
Хатирәйә дөнә билмәз, дөнә билмәз!
Өмүрдән кечән һәр күн
Дейил сәнин өмрүнүн.
Күнләр кечир кими сакит,
Кими чошғун, далғалы.
Бә'зи ятаг ичиндә,
Бә'зиси дә говғалы!
Күн вар, бир аны әрзиндә
Он илини яшарсан,
Күн вар, он ики саат әрзиндә
Билмәзсән: бу дүняда
Сән йохсан, я да варсан!..
Ялныз мә'налы анлар
Эһтираслар, һәйәчанлар,
Чарпышмалар, вурушмалар
Өмрүнүн йолларына
Дәрин-дәрин из салар, из салар.
Белә күнләр ал гырмызы лалә кими ачылар!
Хатирәйә дөнәр, дөнәр,
Узагдан да көрүнәр.
Ян эй көнүл, ян!
Сарсын сәни һәйәчан!..

Дүш горхуя, тәшвишә
Нараһат ол һәмишә!
Ағач янар... күлү галар.
Инсан янар, бу янғындан
Галар ширин хатирәләр...
Илләр кечәр,
Илләр кечәр,
Хатирәләр
Узагдан инсана әл әйләр.
Ян эй көнүл, ян!
Өтән күнләр итмәсин.
Илләр,
Өтән күнләрини
Одунда әритмәсин.
Өмүр кечир... Ахы ону тутуб сахламаг олмаз.
Дағы йыхдын
О, бир даһа дағ олмаз.
Мән дә дуйдум, яшадым!
Ян эй көнүл!
Һеч олмаса, яшадығым күнләри
Хатирәдә тәкрар-тәкрар яшадым!

9 ноябр, 1957

ӨМҮР

Дейирләр, чох аздыр йүз ил, элли ил,
Инсана бир өмүр кифайәт дейил.
Һәлә иситмәмиш өз еримизи,
Өлүм, чәллад олуб һаглыйыр бизи.

Дейирләр, шириндир зөвгү дүнянын,
Каш ики олайды өмрү инсанын,
Нола, чалышайдыг өмрүн бириндә,
Сонра әйләнәйдик биз дикәриндә.

Һәрә өз өмрүнә бир чүрә бахмыш,
Һәрә бу дүняны бир чүрә анлар.
Чаһанда бәс нәдән зөвг алачагмыш
Зәһмәтин өзүндән зөвг алмаянлар?!

Йүз мин өмүр белә аздыр, доғрусу,
Бир өмрү инсана аз саянлара.
Һарамдыр бу һава, һарамдыр бу су,
Әйләнмәк эшгийлә яшаянлара!

Яшамаг — янмагдыр! Янасан кәрәк,
Һәятын мә'насы ялныз ондадыр.
Шам әкәр янмырса яшамыр, демәк
Онун да һәяты янмасындадыр.

Өмрү аз олса да гартал әнмәди,
Деди, сәмаларда өз ойлағым вар.
Өмрүн азлығындан килейләнмәди,
Өмрү инсан кими баша вуранлар.

Бир ан, сүзән гушу көйдән эндирир
Узун да олмасы шәрт дейил өмрүн.
Адыны тарихдә шөһрәтләндирир
Йүз иллик бир өмрү бә'зән бирчә күн.

«Бу дүня беш күндүр» — дейиб һәр ердә
Сағ икән гәбрдә узанан да вар,
Өз алын тәрилә бирчә өмүрдә
Йүз инсан өмрүнү газанан да вар.

ИЛЛЭР

Бөйүмәк эшгилә ушаглыгда мән
Боюму өлчәрдим күндә йүз кәрә.
Чох вахт килейләнеб кичиклийимдән
Гибтәйлә бахардым мән бөйүкләрә.

Өзүмү һәкимә, каһ мүәллимә,
Каһ да мүнәндисә мән бәнзәдәрдим.
Атамын һәр кичик һәрәкәтини
Бөйүк бир һәвәслә тәглид эдәрдим.

— Үзүм түкләнәчәк бәс нә вахт? — дейә
Он дәфә бахардым күндә күзкүйә;
Яшымы демәйә мән утанардым,
Өзүмдән бөйүйү хошбәхт санардым.

Бөйүмәк истәрдим мән күндә бир яш,
Истәрдим тез өтсүн, айлар фәсилләр.
Һәфтәләр өтдүкчә һей яваш-яваш
— Нә яман ләнк кечир дейәрдим — илләр.

Илләр ләнк кечмәди, һәр анда илләр
Мин инсан өмрүндән кам алды кечди.
Бир заман көрдүм ки, отуз яшым вар,
Илләр сачларыма дән салды кечди.

Дәйишир инсанда мәһәббәт, һәвәс,
Илләр дә өмүрдән кетмир бош ерә.
Бу күн бөйүкләрә дейил, нәдән бәс
Гибтәйлә бахырам мән кичикләрә?!

Башымыз ишләрә гарышыр яман,
Һеч билмирик, ахшам нә заман дүшүр.
Ямяшыл көрдүйүн дүнәнки ярпаг,
Бир дә көрүрсән ки, будагдан дүшүр.

Илләр чох сүр'әтлә өтүр далбадал,
Бир анда дағларын гары сел олур.
Көзүмүзү ачыб-юмунча, дәрһал
Һәфтәләр ай олур, айлар ил олур.

Мин кедиш, мин кәлиш олур бир анда,
Говур бир-бирини санки нәсилләр.
Мән һәр тәзә или гаршылаянда:
— Нә яман тез кечир — дейирәм — илләр.

Дейин, һара белә тәләсирсиниз?
Сизсиниз өмрүмүн елкәни, илләр!
Мән сизи говардым ушаглыгымда,
Инди говурсунуз сиз мәни, илләр!

Декабр, 1955

«ЛЕЙЛИ-МЭЧНУН»

(«Лейли вэ Мэчнун» операсынын элли иллийинэ.)

Гэдим Багдад шәһәриндә көһнә, уча бир гәбир вар.
Көлкә салмыш онун үстдә чәтир кими көй палмалар.
Кечә-күндүз бир гуш өтүр гонуб гәбрин баш дашына.
Өз гүссәли нәғмәсилә лай-лай чалыр санки она,
Ганадыны гәбрә чырпыб о, охумур, о ағлайыр
Өз сәсилә «Лейли Мэчнун» дастаныны вараглайыр.

Бизим Бакы шәһәриндә шәрәфли бир хиябан вар.
Хиябанын ортасында көйә галхмыш бир даш мөзар.
О гәбрин дә баш дашында бир гуш өтүр ахшам-сәһәр,
Онун гәмли нәғмәсилә һейран галыр йол өтәнләр.
Бу нәғмәдә көй һычгырыр, шимшәк чахыр, сел чағлайыр,
Өз сәсилә «Лейли Мэчнун» дастаныны вараглайыр.

Багдад — Бакы аралыгда нечә дәниз, нечә дағ вар.
Анчаг бири-биринә дә чох яхындыр бу мөзарлар.
Бурда ятан үрәкләрин һәр бириси дәрин-дәрин,
Ачысыны бир яшамыш бир эшгин, бир мөһәббәтин.
Һәр икиси нәғмә демиш, бир пәрдәдә, бир нәфәсдә
Һәр икиси нәғмә демиш: бири сөздә, бири сәсдә...

Фүзули өз дастаныны язанда дар отағында,
Билдими ки, зәманәнин тамам өзкә бир чағында
Онун доғма торпағында бир сәнәткар доғулачаг? —

Үрәкләри бир вурачаг, дуйгулары бир олачаг.
О, билмәди, бу шәрәфи Үзейирә заман верди.
Фүзулинин сөзләрини нәғмәләрә о чевирди.

«Лейли Мэчнун» — ахыб кечди ики гәлбин телләриндән.
Рәнк алды күл-чичәкләрдән, ишыг алды дан ериндән,
О бир нурлу улдуз кими янды сәнәт көйләриндә.
Тәкчә бурда дейил, янды о, дүнянын һәр ериндә.
Онун сирли халларына дағ баш әйәр, сел даянар.
Бу янғыдан бирчә гәтрә селә дүшсә сел дә янар.

«Лейли Мэчнун!» — үлви эшгин, мөһәббәтин фәлсәфәси,
«Лейли Мэчнун!» — өтән дилсиз әсрләрин һичран сәси!
«Лейли Мэчнун!» — һәр бәминдә мин үрәйин бир сәси вар.
Һәр зилиндә гоча шәргин өз дәрди, өз наләси вар.
«Лейли Мэчнун!» — һеч солмаян мин әтирли бир чичәкдир.
О, халгымын көзләрийлә ағлаячаг, күләчәкдир.

Ким дейир ки, «Лейли Мэчнун» ятырмышдыр нәсилләри
Хейир, оху, яхшы оху өтүб кечән о илләри.
Лейлиләрин көз яшлары, мэчнунларын аһ-фәганы
Интигама чағырмышдыр Нәриманы, Сәттар ханы.
Сәттар ханын гылынчындан янан алов сөйлә нәдир?
О, Мэчнунун гәлб одундан ора дүшән бир гәтрәдир.

«Лейли Мэчнун!» Бүтүн севән үрәкләрин өз адысан.
Сән ағ сачлы гоча шәргин көнүл яхан фәрядысан.
Сән кечмишим, сән тарихим, сән халгымын көнүл сазы.
Сән киф атмыш эһкамлара нәсилләрин э'тиразы,
Нәғмәләрин дағларымдан ахан дашгын шәләләми?
Вүс'әтинә, һикмәтинә әсир этдин сән аләми.

«Лейли Мэчнун!» Сән әтрисән тәр күлләрин, чичәкләрин.
Сөһбәтисән ярпагларын, нәғмәсисән күләкләрин.

Сән муғамлар дәрәсәһендән чыгарылған бир инчисән.
Сән биринчи яранмысан, бу күн белә биринчисән.
Чүнки сәнин һәр халында элин, күнүн нәфәси вар.
Бу дағларын, бу дашларын, бу дүзләрин өз сәси вар.

27 январ, 1958

ЕНИ ИЛИ ГАРШЫЛАРКӘН.....

Әзизим һарайындан,
Һәр илин һәр айындан.
Күндә бир кәрпич дүшүр
Өмрүмүн сарайындан.

Б а я т ы.

Заман кечир,
Заман кечир.
Ахыр су тәк
Мин арзу тәк.
Арзулара чевриләрәк
Ахыб кечир илләримиз,
Ени илин гаршысына
Ени-ени зәфәрләрлә
чыхырыг биз.
Ени или гаршыларкән:
дәрин-дәрин
Килейләнмә, көнлүм, бир ан,
Ахышындан бу илләрин.
Кечән бир ил, әлимиздән
Алса да бир илимизи.
Мин-мин көзәл-бахшишилә
Севиндирир ахы бизи...
Ирәлийә йүйүрүрүк
Биз илләри яра-яра,
Һәр ил ени бир пилләдир
Ән мүгәддәс арзулара.

Һәр ени ил
 Өмрүмүзүн сарайындан
 Яранмыш бир әбәдиййәт сарайыдыр.
 Һәр инсанын өз зәһмәти
 Бу дүнядан өз пайыдыр.
 Биз бу илдә арзумузу
 Көй үзүндә алышдырдыг
 бир улдуз тәк,
 Кәлән илдә һәмән улдуз
 бир күнәшә чевриләчәк.
 Ахыб кечир илләримиз...
 Ени илин гаршысына
 Зәфәрләрдән күл-чичәкләр
 сәпирик биз!

31 декабр, 1957

ҺӘЯТ, СӘН НӘ ШИРИНСӘН

(Бөйүк инкилис шаири Ч. Байронун хатирәсинә.)

Сәндән доймаг олармы, һәят, сән нә ширинсән!
 Анчаг һамынын дейил,

сән һәятын гәдрини
 ялһыз биләнләринсән!..

Өзүнү бу дүняда һеч кәс гонаг санмамыш,
 Анчаг өмрүн өзү дә бәрабәр пайланмамыш.
 Өмүр пайланан заман көрүн кимә нә дүшдү,
 Үч йүз ил боз гарғая, он ил шаһинә дүшдү.
 Һәят, сән нә ширинсән, ким сәндән дойду кетди?
 Кедәнләр бу дүняда гәлбини гойду кетди.
 Дүнән гоча бир гары

 дилиндә аһу зары:

«Бу дүнянын элиндән кәлмишәм зара» — деди.
 «Өлмүрәм ки, бир дәфә чаным гуртара» — деди.
 Үрәкдәнми сөйләди о бу сөзү, көрәсән?
 Хейр, инанмырам мән!

 О яна-яна деди.

Дили сөйләдисә дә,

 Үрәйиндә о дәрһал:

 «Лә'нәт шейтана!» деди.

Һәят, севинчин гәдәр әзабын да шириндир,
 Сәни мә'наландыран о кешмәкешләриндир.

Ики йүз ил яшады лэззэт ичиндэ Лоғман¹
Енэ мөһлэт истэди өлүркән аллаһындан.
Ятырды көй чәмәндә, чатды она эзрайил
Сөйләди: — Ики йүз ил

өмүр сәнә бәс дейил?

Мән чаныны алмаға кәлмишәм, нә сөзүн вар?
Лоғман деди: — Сөзүм йох, алдығымы кәл апар.
Анчаг мәнә мачал вер бирчә анлыг эчәлдән
Кәл чанымы бурда йох, о чәмәнликдә ал сән.
Эзрайыл разылашды... Аяға галхды Лоғман
Ериди, даш асылды анчаг аягларындан,
Аста-аста ерийиб чатды дедийи ерә.
Лоғман бахды көйләрә, Лоғман бахды ерләрә
Бу сон бахышы илә үстүндә ики йүз ил
Яшадығы чаһанла видалашды элә бил...
Өзү видалашдыса, көзү галды чаһанда
О дүшүндү бу анда:

«Нә көрмүшәм дүняда бу дүняя кәләндән
Аһ... элә билирәм ки, дүнән доғулмушам мән.
Өмрүмү вердим бада,
Нә көрмүшәм дүняда».

Лоғманын көзү бу ан бир күлә дәйди, дурду.
Үрәйини гуш кими күлә доғру учурду.
«Аһ... ону ким үзәчәк, бирчә биләйдим — деди.
О күлү дә ийләйиб сонра өләйдим» — деди.
Анчаг, анчаг нә файда... Етишмиш артыг эчәл
Лоғман деди: — Һазырам, ал чанымы инди кәл.
Эзрайыл деди: — Анчаг акаһ эйлә мәни сән,
Өлүм үчүн нә фәрги бу чәмән я о чәмән?
Нечин мәни гоймадын орда алым чаныны?
Лоғман деди: — Һәятын ширин олур һәр аны
Ордан бура кәлинчә бир аз өмүр газандым,
Ону да бу дүнядан өзүмә файда сандым.

¹ Халг әфсанәсиндән көтүрүлмүшдүр.

Гоча өлдү...

Дедиләр: — Яранан бир күн өләр.

Нәвәләри чәмәндән һәмән күлү үздүләр,
Лоғманын гәбри үстә гойдулар, титрәди күл
Күлүн әтрийлә долду бүтүн чайыр, бүтүн чөл.
О, әтрийлә сахлады йолчулары йолундан,
Торпағын алтындаса буну дуймады Лоғман.

Һәят, сән нә ширинсән, ким сәндән дойду кетди?
Кедәнләр өз гәлбини дүняда гойду кетди.
Сәндән доймаг олармы, чохун, азын да ширин
Һәят, гышын да ширин, һәят, язын да ширин!
Чүрбәчүр язылар вар өмрүн варагларында...
Һәятымын гайғысыз фәрәһли чағларында...
Гәдрини билмәмишәм,
Һәлә нә вар ки... өмрүм габагдадыр — демишәм
Отуздан атлайынча, күндә отуз мин кәрә
Башымы елләдирәм һәдәр кечән илләрә.
Сәндән доймаг олармы, һәят, сән, нә ширинсән!
Анчаг һамынын дейил,
Сән һәятын гәдрини
ялныз биләнләринсән!

21 ноябр, 1957

УШАГ ВӘ КҮЗКҮ

Күзкүнүн өнүндә даянды ушаг
Бахды, танымады өзүнү анчаг.
Ушаг өз аксини өзкәси билди.
Һәлә, бу сирридән һали дейилди.
Явашча ериди, ериди о да,
Гышгырыб «кет» деди, — «кет» деди о да.
Күлдү, о да күлдү... Ачыгланараг
Гәзәблә дилини тәрпәтди ушаг.
Дилини чыхарыб о да тәрпәтди.
Ушаг нейләдисә о, тәкрар этди.
Бу һал чох гәрибә көрүндү она.
Горхуб анасынын гачды янына.
Ана гучагына алыб оғлуну
Меһрибан сөзләрлә овутду ону.
Күзкүнүн сиррини о, баша салды.
Анчаг бирдән-бирә ганы гаралды.
Тутулду, бир кәдәр гонду көзүнә:
— Дүня бирдир — деди өзү өзүнә,
Һәрәйә бир чүрә көрүнүр анчаг.
Торпаг о торпагдыр, ил дөнүр анчаг
Доғрусу, дүня да күзкүйә бәнзәр,
Ағларсан ағлаяр, күләрсән, күләр.

10 январ, 1957

Дүнянын һәр не'мәти сәиндир, сәнин, инсан!
Ахы, бу не'мәтләри сән өзүн ярадырсан!
Көйә һөкм эләйирсән, ерә һөкм эләйирсән!
«Дүняда һәр нә варса, мәнимкидир» — дейирсән.
Инди дә башламысан күнәшә әл атмаға...
Анчаг нәдән өмрүнү бирчә күн узатмаға
Чатмыр сәнин гүдрәтин?
Азмыдыр фәрасәтин?!!

Ноябр, 1957

ГАРАНГУШ ВӘ СӘРЧӘ

Кәлди баһар, илк баһар
Ярпаг ачды ағачлар.
Селләр, сулар чағлады.
Дүзләри гучағлады.
Говушунча чай чая
Сәс дүшдү бағ-бағчая,
Кәлди гарангуш өнчә
Күлзар ону көрүнчә
Фәрәһләнди, севинди
Гарангуша «кәл» деди.
«Кәл бизим айнабәндә,
Йолдаш ол мәнә сән дә».
Гарангуш юва тикди
Айнабәнддә бир сәһәр
Күлзар бахыб севинди,
Севинди эвдәкилә.
Күлзар гарангушлары
Өзүнә дост санарды.
Һәр сәһәр достларынын
Сәсинә оянарды.
Гарангушлар өйрәшир,
Күнү-күндән Күлзара.
Ана гуш пай да верди
Ләләйиндән Күлзара.
Күлзар маһны охуду:

«Гарангуш, ай гарангуш,
Мәнә нечә әзиздир
Вердийин пай, гарангуш...
Гарангуш, ай гарангуш!...»
Күнләр белә өтүшдү,
Күлә-күлә өтүшдү.
Кәлди боранлы күнләр
Чәнли, думанлы күнләр.
Хәзан чөкдү бағлара
Хал дүшдү ярпағлара.
Азалды чайдан сулар
Гатарлашыб учдулар
Гушлар исти ерләрә,
Сакитләшди дағ-дәрә.
Дағда пайыз күләйи
Өз атыны сәйиртди.
Бүтүн гушлардан габаг
Гарангуш учду, кетди.
Бир сәһәр Күлзар дуруб
Юваны бош көрүнчә,
Үрәйинин телләри
Сызлады инчә-инчә.
Деди: — Юва, де сәнин
Бәс һаны саһибләрин?
Онлар нә тез кетдиләр.
Гәлбими инчитдиләр.
Күсдүләр бәлкә мәнән
Бу чөлдән, бу чәмәндән
Нийә тез айрылдылар?
Мәни дәрә салдылар.
Юва чаваб вермәди
Гызын ганы гаралды.
Гарангушун ювасы
Она хатирә галды.

Күлзар һәр ахшам-сәһәр
Сейр этди бош юваны.
Деди: — Юва, ай юва
Мәним достларым һаны?
Гызы белә көрүчә
Нәнәси дилә кәлди.
Деди: — Дүнянын иши
Әзәлдән белә кәлди.
Кәлән кедәр, ай гызым,
Фикр эләмә бош ерә.
Гарангушлар пайызда
Учар исти ерләрә.
Давамсыздыр гарангуш
Союға таб кәтирмәз.
Вәфасызлар достлуғу
Һеч ахыра етирмәз.
Нәнәсинин сөzlәри
Гызы яманча тутду.
Ай кечди, яваш-яваш
Достларыны унутду.
Гыш кәлди, яғды гар да
Анчаг бағ бағчаларда
Сәсләнди ахшам-сәһәр
Балача, боз сәрчәләр.
Күлзар көрүб онлары
Фикирләшди бу ара:
«Бәс нийә боз сәрчәләр
Дөзүр бу союглара?»
— Сәрчә, сәрчә, а сәрчә
Дөздүн шахтая, сәрчә!
Сән бизи тәрк этмәдин
Өзкә ерә кетмәдин.
Дөздүн гышын гарына
Әһсән бу илгарына!

Көзәллийин йохса да
Этибарын вар сәнин.
Истиси дә көзәлдир,
Союғу да вәтәнин!

Ноябр 1957

НАЛАЛ ЭЙЛЭСИН

Вэтэнин адыйла чағырдым сәни
Сәнә вэтәнимин адыны гойдум.
Онун һәр гәмини, һәр севинчини
Ай оғул, синәмин башында дуйдум!

Атанын эн бөйүк эшги, мурады
Ше'ри дилә кәлиб «Вэтәндир» — деди.
Азәр, көрпә балам, сәнә бу ады
Мән вердим, бәлкә дә, Вэтән вермәди...

Атан фәрәһләнсин әмәлләриндән...
Вэтән чайларындан күч алсын сәсин.
Сән әлә яша ки, анамыз Вэтән,
Сәнә өз адыны һалал эйләсин!

16 январ 1958

КҮЛҮМ ЯТСЫН

Ахшам олур, шамлар яныр,
Гой күлүм ятсын.
Мәним көрпәм тез бөйүйүб
Әрсәйә чатсын.
Топ сәсләри оятмасын күл нәфәсләри.
Бүлбүлләрин нәғмәсилә
Гой күлүм ятсын.
Лайлай, лайлай, лайлай, дейим,
Гой күлүм ятсын.
Мәним көрпәм өмрүм-күнүм,
Чийәр парамдыр.
О ятмаса, ширин юху
Мәнә һарамдыр.
Көрпә гузум юхусунда күлләрә батсын,
Ананын хош нәфәсилә
Гой күлүм ятсын...
Лайлай, лайлай, лайлай, дейим,
Гой күлүм ятсын.

Ана гәлбим бешик үстдә
Алышыб яныр.
Үфүг ана көзләриндән
Нура бояныр.

Эшикдәки чинар кими
Көрпәм бой атсын.
Бүлбүлләрин нәғмәсилә
Гой күлүм ятсын.
Лайлай, лайлай, лайлай, дейим,
Гой күлүм ятсын.

Март 1956

ХАЛА

Бизим мәктәбимиздә
Бир гоча хала варды.
Гырх беш дәгигәдән бир
Зәнкимизи чаларды.
Нә тез чалмазды, нә кеч,
Сәһв этмәзди бир ан да.
Саатсыз да биләрди
Зәнкин вахты чатанда.
Яхшыча тутмушду о
Өз ишинин йолуну,
Одур ки, чох севәрди
Мүәллимләр дә ону.
Халанын бундан өзкә
Айры иши дә варды.
Бизим үчүн чох көзәл
Тәбашир сахлаярды.
Бир күндә дөрд-беш дәфә
Кәләрдик тәбаширә.
О, меһрибан гарыны
Инчидәрдик бош ерә.
Ай ушаглыг, ушаглыг,
Гәрибә. аләмин вар.
Сәни марагландырыр
Бә'зән бош-бош оюнлар.
Бә'зән вахтындан әввәл

Гапыб зэнки чалардын,
Бу пис һәрәкәтиндән
Санки ләззәт алардын.
Ушаглығын, доғрудан
Гәрибә аләми вар.
Мән билмирәм, билмирәм,
О заманлар, о вахтлар
Нечин бу даш үрәйим
О языға гыярды?!
Мүдир мәним еримә
Халаны данлаярды.
О исә языг-языг
Башыны тәрпәдәрди.
Ушагларын әлиндән
Һей шикайәт әдәрди.
Айлар, илләр доланды,
Бөйүйүб яша долдум.
Юрдумун гучағында
Мән бир вәтәндаш олдум.
Гәләм, дәфтәр, еринә
Чәкич тутду әлләрим.
Чыхды ядымдан тамам
Ушаглыг әмәлләрим.
Бир боранлы гыш күнү
Ишдән эвә дөнүрдүм,
Бизим халая бәнзәр
Йолда бир гары көрдүм.
Бәли, өзүдүр, өзү,
Амма яман гочалмыш.
Гат-гат олан гырышлар
Үзүнә көлкә салмыш.
Һөрмәтлә салам вериб
Яхынлашдым она мән.
Танымады о мәни,

Танымады дейәсэн,
Мән сөһбәтә башладым
Онунла чох меһрибан:
— Ишин, күчүн нечәдир?
— Сағ ол, оғул!
Бу заман
Гәлбимин көйләриндә
Шимшәк чахды бир анда.
Дағлар чәнә бүрүнәр
Көй көзүнү сыханда,
«Сағ ол» — деди — о мәнә,
«Сағ ол» — деди — үрәкдән.
Ушаглыг күнләримчин
Лайигмийәм буна мән?!
Бу сөз мәнә һарамдыр,
Эшит мәни, чан хала.
Һеч олмаса, сән инди
Мәни сөй, мәни данла!
Инди баша дүшүрәм
Нә демәкдир бу данлаг?
Йохса әзаб ичиндә
Үрәйим гырылачаг.
Ай ушаглыг, ушаглыг,
Гәлбимә хал салды гәм.
Сәнин әмәлләринин
Әзабыны чәкирәм.
Бәсдир мәнә бу әзаб,
Бәсдир өмрүм узуну!
Гәлбим дара дүшәчәк
Һәр көрәндә мән ону.
О яхшылыгдан өзкә
Нә әдәрди бизләрә,
Биз онун зәһмәтини
Нечин вурардыг ерә?
Мән онун әлләриндән

Азмы табашир алдым?
 Табаширин ачдыгы
 Йолла кедиб учалдым.
 Ай ушаглыг, ушаглыг,
 Сән бир чичәкли яздын.
 О заманлар бунлары
 Бәс нечин анламаздын?!
 Хала мөндән айрылыб
 Дүзәлди өз йолуна,
 Үрәйимдә бир аҗры
 Бахдым архадан она.
 Истәдим ки, енидән
 Гачыб ону сахлайым.
 Өпәрәк үз-көзүндән
 Мән ону гучаглайым.
 Дейим: әф эт, бағышла
 Кечмиш дачәллийими
 Сәнә хидмәт әйләрәм
 Инди мән балан кими!
 Сөйлә көрәк, ай хала,
 Сөйлә, мәнә олсун ар,
 Вармы мәним тәк енә
 Мәктәбдә пис ушаглар?!

1946

ЧҮМӘ КҮНҮ

Тәфтәдә бир дәфә көрүшүрүк биз,
 Тәфтәдә бир дәфә... Чүмә күнләри...
 Бу күнлә дөйүнүр үрәкләримиз
 Бири-биримизи дуяндан бәри.

Дейирәм, әй базар, базар эртәси,
 Чәршәнбә, адына, тез өтүшүн сиз.
 Динсин гулағымда күлүшүн сәси,
 Дәйсин бир-биринә нәфәсләримиз.

Гәлбин олмаяйды бир дәрду сәри,
 Нә көй ағлаяйды, нә күл солайды...
 Дейирәм, һәфтәнин бүтүн күнләри
 Бизи бирләшдирән чүмә олайды.

Сән мәним янымда оlanda, бир ан,
 Күнәш доланмасын, ер һәрләнмәсин!
 Ахмасын, ериндә даянсын заман
 Вүсал айрылыгла зәһәрләнмәсин.

Әгрәбләр еддинин үстүндә галсын!
 Алым нәфәсими мән дә дәриндән.
 Көрүш вахтымызда бир даш асылсын
 Бүтүн саатларын әгрәбләриндән!

Март 1957

ЯРПАГ

Төйшүйә-төйшүйә гатар даянды,
Тапышдыг, көрүшдүк...
көрүшмәйәйдик...

Синәмиз башында нә иди, янды,
Нийә башымызы ашағы әйдик?

Нийә көйләр қими тутулдуг о күн?
Нийә бирдән-бирә белә дәйишдик?
Сәккизчә дэгигә данышмаг үчүн
Биз тут ағачынын алтына кечдик.

Бәли, дедиләр ки, бурада гатар
Сәккизчә дэгигә дурачаг анчаг.
Эй бу вахты гоян, инсафынмы вар?
Күнаһдыр үрәйи гәлибә салмаг!

Севәнә нә саат, нә һәфтә, нә күн
Севәнә илләр дә бәс ола билмәз!
Сәккиз дэгигәни һардан дүшүндүн?
Бу вахт — севәнләрчин гоюла билмәз!

Кәнардан баханлар күсәнди бизә,
Бәлкә дә «бәхтәвәр» дедиләр о күн.
Ким кирә биләрди үрәйимизә,
Биз ки, көрүшүрдүк айрылмаг үчүн.

Титрәди додағым, титрәди дилим,
«Сәнин дә вүчудун титрәди бу дәм.
Сәккиз дэгигәдә дүзү, севкилим,
Биз нә данышмышыг һәлә билмирәм.

Ону билирәм ки, өз үрәйимдә
Вахтын азлыгындан килейләнирдим.
Алышыб янырды сөз үрәйимдә
«Сусурдум, дилими мән кимә вердим?»

«Сөзләр фикримиздә дәстәбәдәстә
Дүзүлүр, дағылыр, ашыб-дашырды.
Бизим еримизә башымыз үстдә
Ярпаглар данышыр, пычылдашырды.

Бурулуб ачылан булутлар кими
Һалдан-һала дүшдүм һичран елиндән.
Сәккиз дэгигәдә чәкдикләрим
Бүтүн өмрүм бою чәкмәмишәм мән.

Өтдү ярпагларда ел нарын-нарын,
Өз һичран фитини гатар да чалды.
Анчаг һәрарәти додагларынын
Додағымда галды, дилимдә галды.

Мән һәмән бу ердән өтүрдүм дүнән
Чахдылар башыма санки дүнәны.
Ярпаглар дилләниб сорушду мәнән
«Нийә тәк кәлмисән, севкилин һаны?»

Нә чаваб верәйдим мән ярпаглара?
Ерийиб онларын бирини үздүм.
Хәялән гайытдым өтән чағлара,
О мүгәддәс ери бир даһа сүздүм.

Сон көрүш... Эглими башымдан алмыш,
Хэстәһал олмушам о күндән бәри.
О тут ағачынын алтында галмыш
Элә бил гәлбимин дөйүнтүләри.

Бу ярпаг тохунмуш бәлкә үзүнә,
Өпмүш сачларындан, янагларындан,
О, буна көрә дә эзиздир мәнә
Бүтүн ағачларын ярпагларындан.

Ярпағы гоймадым бир ан көзүмдән,
Каһ өпдүм, охшадым, каһ суя гойдум.
Һәр ону әлимә көтүрәндә мән,
Гәлбимин башында бир ағры дуйдум.

Мән ону нә гәдәр эзизләдимсә
Күн-күндән туруду, саралды солду,
Чанымы эшгимә гурбан дедимсә
Гисмәтим енә дә айрылыг олду.

Бәлкә дә, бәлкә дә янылмышыг биз,
Севда өтәркидир бир гонаг кими;
Бир заман бизим дә мәнәббәтимиз
Бәлкә солачагдыр бу ярпаг кими.

Июл 1957

СӘН АТДЫН ЕРӘ

Нә дейиб сачыны кәсдирдин, күлүм?
О күн кәлмәйәйдин көрүшә бары.
Кәсдирдин, аяглар алтына дүшдү
Гумрал сачларынын гывырчыглары.
Һәр буруг телинә чан демишәм мән,
Сачыны нә гәдәр ийләмишәм мән.
Мәним тохундуғум гара телләри
Кәсдириб аяглар алтына атдын.
Сән сач узатдығын нечә илләри
Дүзүнү сөйләсәк, бир күнә сатдын.
Сәнин сачларыны ахы, нечә ил
Сыхыб гәрг этмишәм мән өпүшләрә?
Дүшүнсән, севкилим, сачларын дейил,
Мәним өпүшләрим атылмыш ерә...

Июл 1957

ЭЙ АНА ТЭБИЭТ

Эй ана тэбиэт, де, нечин, нийэ
Күлүн будағында тикан битирдин?
Булағын көзүнү готур кечийэ,
Буланыг суюну чейрана вердин?

Күлүн һэсрәтилэ бүлбүл ағлады,
Үч ай налэ чэкди, гара бағлады.
Күл ачылан заман, тэбиэт, нэдэн
Бүлбүлүн көзүнү кор эйлэдин сән?!

Үрәкләр таныды һөкмүнү дәрдин,
Яхшыны яхшыя туш кәтирмәдин.
Лейлини Мәчнуна, Зейнәби Зейдә,
Баһарын одуну ғыша вермәдин.

Күнәшин башына ер доланса да
Күнәш буну билмир, де бу нә ишдир?
Ай, күнүн эшгилэ даим янса да
Онунла бир дәфә көрүшмәмишдир.

Эй ана тэбиэт, де, нечин нийэ
Күлүн будағында тикан битирдин?
Булағын көзүнү готур кечийэ,
Буланыг суюну чейрана вердин?

Май 1957

ХАТИРЭЛЭР

Өмүр кечир бир су кими,
Көнлүмдәсэн арзу кими.
Һэсрәтиндән гузу кими
Дилә кәлиб мэләр-мэләр
Гәлбимдәки хатирәләр.

Өзүн кетдин, сөзүн галды,
Синәм үстә көзүн галды,
Бағчаларда изин галды
Каһ ағлаяр, каһ да күләр,
Гәлбимдәки хатирәләр.

Гәлбимизи яман ачдыг,
Сармашыг тәк чох сарышдыг,
Каһ күсүшдүк, каһ барышдыг
Инди мәнә ширин кәләр
Өтән, ачы хатирәләр.

Июл 1957

6 Айлы кечәләр

ЧАВАБ

Сорурсан ки, сөйлә нәдир мәни сәнә сөвдирән?
Нечә верим чавабыны, неч билмирәм, нечә, мән.
Демирәм ки, баһардан, хош күл-чичәкдән инчәсэн,
Бирчә буну билирәм ки, мәним үрәйимчәсэн.
Неч билмирәм суалыны һара, һара мән йозум?
Әкәр мән бир сәмайәмсә — сәнсэн айым, улдузум.
Бүлбүләмсә, мән өтәрәм бу чәмәндә сәнинчүн.
Сән мәнимчүн яранмысан, мән дә, мән дә сәнинчүн.
Уча-уча бир дағамса, зирвәмдәки гарымсан.
Мән бағлы бир гыфыламса, сән мәним ачарымсан.
Демирәм ки, баһардан хош, күл-чичәкдән инчәсэн.
Бирчә буну билирәм ки, мәним үрәйимчәсэн.

Апрел 1957

ШЕ'РИМИН АҺӘНКИ

Һөкмүнү сәндән адыр һәр айым, һәр күнүм дә,
Әлимә гәләм алсам сән дурурсан өнүмдә.
Мәним көнлүм әбәди мәскәниндир, ериндир.
Гәләмимдән аханлар сәнин һиссләриндир.
Сән мәним һәятымын, илһамымын өзүсән,
Сән өмүр китабымын илк сөзү, сон сөзүсән.
Сәнин һиссин, дүшүнчән өз рәнкидир ше'римин
Үрәйинин вурғусу аһәнкидир ше'римин.

11 январ 1958

ҮРӘК ЯНҒЫСЫ

— Неч олмаса, юхуда көрәйдим севкилими,
Мән онун һәсрәтиндә алышырам од кими.
Аһ нейләйим көрәсэн?..
Бу арзума чатым мән?
— Дуз ейиб ятсан әйәр
Ҡасил олар диләкләр.

Чаван оғлан бир кечә чохла дуз еди, ятды
Ону су шырылтысы юхусундан оятды.
Галхыб деди: — Юхуда ширин бир юху көрдүм
Севкилими дейил мән, бәс нәдәндир су көрдүм?
— Аһ! Янсайды үрәйин әкәр севкилин ичин,
Сән юхуда су дейил, севкилини көрәрдин.

18 ноябр 1957

АЙ ИШЫҒЫНДА

Нәғмә вар, динләйәндә
элә бил етиширсән
ән бөйүк мурадына.
Нәғмә вар, динләйәндә
бүтүн гәмин, кәдәрин
кәлиб дүшүр ядына.
Нәғмә вар, динләйәндә
өтән ширин күнләри
аныр, аныр, янырсан.
Нәғмә вар, динләйәндә
сән торпагдан үзүлүб
көйә ганадланырсан...
Нәдәндир, әй севкилим,
Динләйәндә һәр дәфә
мән «Ай ишығында»ны
сән дүшүрсән ядыма?
Етиширәм элә бил,
бу дүняда ән бөйүк
арзума, мурадыма.
Ай ишығы рәгс әдир,
Санки о ай үзүндә
Бәлкә ай ишығындан
Ярандын сән өзүн дә.
Сән дә о маһны кими
Һәм инчәсэн, һәм дәрин.
Һәм һәзинсэн, һәм ширин!..

Декабр 1957

КЕЧИКМИШ МӘНӘББӘТ

Мән билирәм, бу дүняда
Ялныз мәнә көз дикмисән,
Сән баһарым олсан белә
Нейләйим ки, кечикмисән.

Кечикмисән, языг бүлбүл,
Бағ-бағчалар хэзан олуб.
Вахтсыз өтмә, баһар кечиб
Күл дәрилиб, күл совулуб.

Бизим гоча тәбиәтин
Бир амансыз гануну вар:
Вахтсыз дәйән бир мейвәни
Шахта кәсәр, долу вурар.

11 январ, 1958

СӘКИЛӘР

Әлимдә бир дәстә күл
даянмышам сәкидә.
Вагзал бою кәзирәм,
үрәйим сәксәкидә.
Ганад ачыб учурам
санки булутларда мән,
Һамы билсин, ярымы
көзләйирәм бурда мән.
Һәр баханда саата
анчаг, ганым гаралыр.
Яманча тез кәлмишәм,
һәлә вахта чох галыр.
Гаршымда бир гатар вар.
Вагонлара гуш кими
чыхыр, дүшүр адамлар.
Һамы күлүр-данышыр,
Күсүлүләр барышыр
Айрылыг мәгамында.
Нәләр кечир бу анда.
Үрәкләрдән, эһ, нәләр...
Хәфиф күлүмсәмәләр,
Чашмалар, карыхмалар,
Мәһрибан әл сыхмалар...
Ағлаян ким, күлән ким.
Ярына күл верән ким,

Пәнчәрә архасындан
Бусәләр көндәрән ким.
Пычылтылар, вә'дәләр,
хәлвәти һычгырыглар.
Онларын арасында
йәгин севкилисини
йола саланлар да вар.
Дейирләр ки, бу гатар
кедәндән сонра анчаг,
Севкилими кәтирән
гатар кәлиб чыхачаг.
Бәс бу нийә кетмәйир?
Гәрибә кәлир мәнә.
Истәйирәм өнүмдә
бир тир кими узанан
Бу гатар тез тәрпәнә.
Аһ... ярыны өтүрән
Нә дүшүнүр бәс көрән?
Мән дейирәм, ай гатар,
де даянма, тез ери!
О дейир ки, сынаиды
гатарын тәкәрләри.
Мән дейирәм, бу анлар
мәни кәтирди чана,
О дейир ки, бу анлар
айлар гәдәр узана.
Мәним үзүмдә севинч,
онун үзүндә кәдәр,
Онунчун ағлайырса,
мәнимчүн күлүмсәйир,
сәкиләр, ағ сәкиләр.
Сизин кен синәниздә,
сәкиләр, ай сәкиләр,
Яры йола саланын
көнлүнә дағ чәкиләр!

Сәкиләр, ай сәкиләр,
Үстүнүзә нә гәдәр
дамыб исти көз яшы!
Бурда йола салыбдыр
нечә бачы гардашы.
Нечә ана баланы,
нечә яр өз ярыны,
севимли баһарыны.
Бир ай әввәл бурдача
айрылдым севкилимдән,
Бу күн көрүшәчәйәм,
енә, енә бурда мән.
Бир ишә бах, ишә бах.
Бир сәкидә бир анда,
Даяныбдыр янашы
яры йола салан да,
яры гаршылаян да.
Ким кечәни күндүзлә,
күнәши айла көрмүш?
Ким һичраны вүсалла,
гышы да яйла көрмүш?
Бу сәкидә гарышар
су — атәшә, ай күнә
Һичранын көз яшлары
вүсал күлүшләринә.
Бу дүняда вүсалла,
һичранын көрүш ери,
Бәли, бу сәкиләрдир,
бу вагзал сәкиләри!

Март 1957

КЭЛИР

Тарыма чэкилмиш симэ бэнзэ сэн!
Титрэ бир ярпағын титрэмэсиндэн.
Бил, дэниздэ чошан суюн сэсиндэн
Хэзри кэлир, йохса килавар кэлир.

Бир аз сыхлашанда көйдэ булутлар
Явашча титрэшир ердэ көй отлар,
Онлар да билир ки, һавада чэн вар,
Сабаһ яғыш кэлир, сабаһ гар кэлир.

Һәр кәсә мүйәссәр дейилдир анчаг
Үрәкдән кечәни көздән охумаг,
Гарангушдан габаг, торпагдан габаг
Кәрәк биләсэн ки, илк баһар кэлир.

Гәлбим көтүрмәйир бәри-бәзәйи,
Чәтиндир ямамаг сынмыш үрәйи,
Өзүн дәрк әдәсэн кәрәк һәр шейи,
Сәни баша салмаг мәнә ар кэлир.

Бахышдан сөз көтүр, сөз анла сөздән,
Һәссас ол, севкилим, өмрүн бою сән,
Әкәр севирсәнсә, аяг сәсимдән
Кәрәк биләсэн ки, Бәхтияр кэлир.

1951

ЛАЛӘ

Дедим ки: «лаләни чох севирәм мән».
Дедин: «Кәлә билмәз лалә саз сәнә».
Дедим ки, «Мәнимсән», — дедин ки: «Оглан
Лалә чох инчәдир, ярашмаз сәнә».

Дедим: «Кәл тәрк әйлә бу шылтаглығы».
Дедин: «Мән ойнағам кәпәнәк кими».
Дедим: «Юван йохму?» — дедин: «Дуянын
Дөшүндә битирәм мән чичәк кими».

Дедим: «Мән дуюрам», — дедин: «Көрмүрәм»
Әсдин үрәйимдә бир күләк кими.
Дедин: «Инчимишәм», — дедим: «Наһагдыр,
Һавадан нәм чәкмә, сән ипәк кими».

Сентябр 1954

ДЕМӘ, КӨКСҮМДӘ ИМИШ...

Үз гоюб дағлара кәздим сәни мән,
Күл-чичәкдән алараг әтрини мән,
Динләдим гушларын һичран сәсини;
Кечәнин сирр долу әфсанәсини.
Долашыб һәр яны сордум сәни мән,
Тапдадым чох күлү, чох күлшәни мән,
Сәни көрдүм дейән һеч олмады, яр!
Дедиләр ахтаран ахырда тапар.
Тапдым ахырда сәни, аһ, нә дейим,
Демә, көксүмдә имиш өз үрәйим.

Сентябрь 1957

ОЛСУН

Каш бирчә нәфәр дәрә билән чананын олсун,
Гәм әтмә көнүл, чүмлә чаһан дүшманын олсун.
Эй күл, ворулан тәк ову тез галдырар овчу,
Вурдун мәни галдырмадын анчаг, ганын олсун.
Яндырдын өзүн көнлүмү, ян дурдун өзүн дә,
Һеч олмаса, чешминдә сәнин нейсанын олсун.
Һәр ан мәнә бир дәрә кәлир һәр бахышындан,
Мин дәрдимин анчаг биринә дәрманын олсун.
Һәр бахмаг илә гәтлимә вердин нечә фәрман,
Адилсән әкәр, бир чана бир фәрманын олсун.
Һүснүн дейил, өз намусун, өз исмәтин анчаг,
Дүняда сәнин шөһрәтин олсун, шанын олсун.
Эй Бәхтияр, олма бу гәдәр һейран о маһә,
Сән һейран олан тәк, о да гой һейранын олсун.

1956

ДУШӘ БИЛМӘЗ!

Бир ан нәзәримдән ишығым кен дүшә билмәз,
Дәрдсиз баша, гәмсиз баша бир дән дүшә билмәз.
Лағ әйләмә кәл ашигә, көй олса булутсуз
Шух гөнчәләрин үстүнә бир чән дүшә билмәз.
Яш өтсә дә руһун дирәйи эшгидир анчаг,
Эшг атәши вардырса, чан әлдән дүшә билмәз.
Бағланды көнүл, телләринин бәндинә мөһкәм,
Кәссән дә, сән атсан да о, телдән дүшә билмәз.
Эндирмә сән өз нәғмәни, әй күл, бәмә кечдир,
Наләм зилә галхмыш, даһа зилдән дүшә билмәз.
Мән Бәхтиярам, айры да дүшсән нәзәримдән,
Эшгин ки, нә дилдән, нә көнүлдән дүшә билмәз.

1957

ВАРДЫР

Нәғмәндә сәнин гүссәли севда сәси вардыр.
Ашиг үрәйин көр, нә гәдәр наләси вардыр.
Чалдыгча әсир от кими, ярпаг кими чисмин,
Һәр бир халынын мин сөзү, әфсанәси вардыр.
Чал, бармағын ағ дилләрә дәймир сәнин анчаг,
Көнлүмдә дә һәр наләнин өз ханәси вардыр.
Чал нәғмәни, гәлбин оду гой гәлбимә ахсын,
Һәр нәғмәнин әсрар долу мин фитнәси вардыр.
Сәнсән ишығым, һәр мурадым, тәк бир әлимдә
Нейлим ки, бир эшгин гоша пейманәси вардыр.
Әй Бәхтияр, һейфа ки, бу хош мусигинин дә
Өз досту, өз алудәси, диванәси вардыр.

1957

СЭНИН СУРЭТИН

Инсан оғлу эзэлдэн эшгэ яр олмуш,
Севки олан үрөкдэ илк баһар олмуш.
Севэнлэрин гисмэти гоча дүняда
Севинч олмуш, гэм олмуш, интизар олмуш.

Күлүм, күлшәним,
Өмүр елкәним,
Үрәйим мәним

Шанә-шанәдир,
Өзүн сөйлә бир
Бу һичран нәдир?

Үрәйими яхса да ода һәсрәтин,
Әзабы да шириндир илк мәнәббәтин.
Һара кетсәм, эй күлүм, кедир мәнимлә
Үрәйимин башында сәнин сурәтин.

Күлүм, күлшәним,
өмүр елкәним,
Үрәйим мәним.

Шанә-шанәдир,
Өзүн сөйлә бир,
Бу һичран нәдир?

Мән эшгими өмрүмүн мә'насы билдим,
Өз әһдимдән нә дөндүм, нә дә чәкилдим.
Доғулуркан билмәдим доғулдуғуму,
Мән севирикән һәятда, һәята кәлдим.

Күлүм, күлшәним,
Өмүр елкәним,
Үрәйим мәним

Шанә-шанәдир,
Өзүн сөйлә бир
Бу һичран нәдир?

1957

ҮШҮЙӘРСӘН

(Романс)

Чаван оғлан, сән кечәнин бу чағында
Нә кәзирсән пәнчәрәмин габағында?
Сөйлә, һансы дуйғу илә гәлбин вурур?
Күләк әсир, шахта кәсир, гар совурур.

Каһ папирос чәкир, каһ да фит чалырсан,
Сән кәздикчә гар үстүнә из салырсан.
Чаван оғлан, сәнин мәнә сөзүнмү вар?
Дуйғунмудур гар үстүнә языланлар?

Ач гәлбини, ач утанма, нә дейирсән?
Йохса мәнән сән чавабмы көзләйирсән?
Гой чавабым галсын мәним өзкә вахта,

Гар совурур, гылынч кими кәсир шахта.
Нийә палто кеймәйибсән, чаван оғлан,
Үшүйәрсән, кет эвинә, аман, оғлан!

Феврал 1955

АНА ТҮРБӘТИ

Кимдир әлә даянмышдыр сәкитанә орада тәк?
Бир мазарын гаршысында бүт кими диз чөкәрәк?
Аһ, бу нәдир? Бу дурушда мин әзәмәт, әһтишам,
Лал мазарын баш дашында һәзин-һәзин яныр шам...
Додагалты пычылдайыр чаван оғлан: — Эй күләк!
Сиррин нәдир? Нә дейирсән сачларымы өпәрәк?
Бәлкә, бәлкә сән анамын о мүгәддәс руһусан?
Сән әсдикчә о наләнә сызылдайыр бир каман.
Онуи ширин лайласы тәк, гулағымда өтүрсән,
Анам кими мәни гучур, сачларымы өпүрсән...
Өвладына гисмәт олду сәнә говушмаг енә
Зәфәри пай кәтирмишәм сәнин бу пак түрбәнә.
Ики үрәк чырпынырды чүнки мәним синәмдә,
Сән мәнимлә долашырдын чәбһәләри о дәмдә.
Әзиз апа, ядындамы, айрыланда вәтәндән,
Кәлдим сәнин һүзуруна бир гул кими онда мән.
Торпағындан бирчә овуч яйлығыма бүкәрәк,
Дүзәләнә мән йолума архамча әсди күләк,
Сызылдады... Бу да санки сәнин хейир-дуанды.
Көнүл онда далғаланды... бу күнүмү о, анды...
О замандан атылараг аловларын ичинә,
Өлүмләрә, атәшләрә кәрдимсә дә мән синә
Бирчә завал тохунмады өвладына, ана чан!
Чүнки мәним синәм үстә үрәк кими һәр заман
Чырпынырды сәнин әзиз, сәнин ана торпағын.

Исидирди мѐни о вахт санки исти гучағын...
Мѐн о заман эһд элѐдим ѐкѐр дѐнсѐм саламѐт
Эвдѐн габаг, эввѐл сѐни эдѐчѐйѐм зиярѐт.
Де, дур инди... Галх аяға, ѐп ѐғлунун үзүндѐн!
Охша ону енѐ сѐн!

Арам-арам ачылдыгча додаглары үфүгүн,
Сары, ипѐк теллѐрини гѐбристана сѐпир күн.
Шамын зѐиф шѐ'лѐлѐри яваш-яваш солухур,
Яз сѐһѐри... яз сѐһѐри, сѐба ели күл гохур.
Шѐһли мѐзар чичѐклѐри титрѐдикчѐ бу заман
Анасынын баш дашыны гучаглайыр о чаван.
Янағына чѐкүр онун тѐбѐссүмлү бир сѐһѐр,
Ананын да гѐбри үстѐ күлүр шѐһли чичѐклѐр,
Чаван ѐғлан, яйлығыны чыхарыб дѐш чибиндѐн;
— Будур, ана, гайтарырам торпағыны сѐнѐ мѐн, —
Дейиб сѐпир мѐзарына о түрбѐти... Бир аздан
Бу кѐзлѐри шимшѐк чахан, дағ кѐвдѐли гѐһрѐман
Йыхылараг гѐбрин үстѐ ѐпүр, ѐпүр торпағы,
— «Ана!.. Ана!..» пычылдайыр онун титрѐк додағы.
О, кедѐркѐн санки бирдѐн бир сѐс кѐлир архадан:
«Һара кетсѐн үстүндѐдир хейир-дуам һѐр заман...»

Июн 1945

ДОСТЛУГ

(Поэма)

I

Хейли кечмиш кечѐдѐн, бүтүн мешѐ гаралмыш,
Мышыл-мышыл ятараг дѐрин юхуя далмыш.
Бир мѐламѐт кизлѐдиб сѐсиндѐ, кечѐ яры
Екнѐсѐг аһѐнк илѐ ѐтүр кечѐ гушлары...
Бир һѐзинлик дуюлур һѐр ярпағын сѐсиндѐ,
Украйна мешѐсинин бу учгар кушѐсиндѐ
Бир партизан дѐстѐси юрд-салыб чохдан бѐри.
Күн дүшмѐйѐн ерлѐрѐ дүшүб аяг излѐри...
Одур, достум, ѐрада даш үстүндѐ отуран
Япынчылы о чаван,
Танышдырмы де сѐнѐ? Ады Фѐрһаддыр онун,
Яшадыр ѐз адыйла шѐһрѐтини юрдунун.
Яныр тонгал ѐнүндѐ... кѐсѐвлѐри гаралыр,
Ал гырмызы кѐзлѐрин үстүнү ағ күл алыр.
Ятыр ѐтрафындакы достлары ширин-ширин,
Фѐрһад командиридир партизан дѐстѐсинин,
Һүчүм чѐкир үстүнѐ фикирлѐр далға-далға:
Дүнѐн кечѐ ордудан алдығы тапшырыға
Тѐз ѐнчам чѐкмѐк үчүн,
Яхын кѐндѐ кѐндѐрмиш дѐстѐсини о бу күн,
Кечѐ кечмиш, кедѐнлѐр һѐлѐ дѐнмѐмиш кери,
Бунунчүн да йол чѐкир Фѐрһадымын кѐзлѐри.
Кан мѐ'налы төвр илѐ йырғалайыр башыны,

Каһ да бахыб зүлмэтэ дүйүнлэйир гашыны.
 О, бурда тэнһалығын пәнчэсинэ дүшүнчэ,
 Алмыш ону гойнуна мин фикир, мин дүшүнчэ.
 Охшадыгча сачыны хэфиф кечэ нэсими
 Титрэйир үрэйиндэ, титрэйир эшгин сими.
 Дурур көзү өнүндэ севкилеси — Ничраны,
 Мәһәббәтдир яшадан бу дүняда инсаны!
 О вахтлар, нэ заман ки, кәндә ахшам дүшәрди
 Ничранла «Күллү дағда» о кедиб көрүшәрди.
 Хәялы, хош кечмишин дәфтәрини вараглар,
 Нә гәдәр ширин иди о заманлар, о чағлар!..
 Гардашы Исфәндияр бирдән дүшүр ядына.
 «Дөйүшләрдә, көрәсән, завал дәймишми она?»
 Дейә Фәрһад дүшүнүр,
 Хәялында кечмишләр каһ ачылыр, каһ сөнүр.
 Гоншу гызы — Рә’наны севирди Исфәндияр,
 Бир-бириңә нечә дә мөһрибан иди онлар.

Сурен дайы явашча галхараг ятағындан
 Көрүр дәрин хәяла кетмишдир чаван оғлан,
 Яхынлашыр, элиндә көрүр ки, бир шәкил вар,
 Зилләнмишдир Фәрһада ордан одлу бахышлар.
 Сурен дайы дилләнир: — Бурах дәрди, мөһнәти!
 Бил ки, айрылыгдадыр мәһәббәтин ләззәти.
 О фәрәһли күнләри көрәчәйик биз енә
 Чатарсан, һеч тәләсмә, сән дә өз истәйинә.
 Анчаг о вахт унутма сән бу Сурен дайыны,
 Бах, бу бармагларымла тутачағам тоюну.
 Өзүн яхшы билирсән чалғычыям, ахы мән,
 Эһ, инди кларнетим чалынырмы һеч көрән?
 Йохса, тоз басмыш онун о күмүш дилләрини,
 Данышдыран да йохдур, ширин дилли пәрини.
 Бәлкә кичик Серйожум вермир она һеч аман,

Үч илдир ки, вәтәндән хәбәрсизәм, бир заман
 Мөһрибан Серйожама чалмағы өйрәдәрдим.
 Инди көрән билирми? Бачарсайды, нә дәрдим!
 Бәлкә о да мәним тәк силаһа йолдаш олмуш,
 Алты торпаг, үстү көй, ястығы да даш олмуш?
 Эһ, нә дейим! Әзиз дост, бах унутма, тоюну
 Өзүм тутачағам, һа... Бирчә көрәйдим ону...

Бирдән сакит мешәдә учалыр бир фит сәси:
 Бир дә, бир дә сәсләнән «Оянын!» ишарәси
 Фәрһады һәммин саат галдырды өз ериндән,
 Һейрәт гығылчымылары сачылды көзләриндән.
 Ятанлар да айылды сәксәкәли. Аһ, демәк
 Дөврәләмиш мешәни дүшмән үзүк гашы тәк!
 Итирмәйиб өзүнү бу гәфләти һүчумдан,
 Фәрһад галхды аяға бир шир кими бу заман
 Деди: — Достлар, сынаяг бахтымызы бир даһа,
 Кечикмәйин, тез олун! Тез сарылын силаһа!
 Аз да олсаг горхмайын, динләйин сиз әмримин!
 Едди достун көзләри од сачыр алов кими,
 Атылырлар мейдана. Мешә галхыр юхудан.
 Будур күлләләр яғыр яғыш кими. Бу заман
 Пүлемйотун далына тез кечир Сурен дайы,
 О, атдыгча позулур фашистләрин алайы,
 Дүшмән ерә ятараг илан кими сүрүнүр,
 Партизан гәраркаһы дөрд тәрәфдән бүрүнүр.
 Дилсиз гара мешәни диндирир күллә сәси,
 Ерә-көйә сығмайыр Фәрһадымын нә’рәси.
 Лакин достлар вурулур, чыхарылыр сырадан,
 Пүлемйотун күлләси бирдән гуртарыр. Бу ан
 Кәсилмәйир һүчумлар, кәсилмәйир ата-ат,
 Пул тәк гызмыш Фәрһадын элиндәки автомат.

Лакин бу да чох сүрмүр, кәлир дүшмән дәстәси,
 Гуртарыр Фәрһадын да, Суренин дә күлләси
 Сон күллә... Гәһрәманым гәсдән сахлайыр буну
 Алыб көзү алтына һәятынын сонуну
 Фәрһад көрүр бир забит архадан сүнкүсүлә
 Вурур Сурен дайыны. Автомат кәлир дилә.
 Забит сәндәләйиркән Сурен галхыр аяға,
 Әл атыб хәнчәринә тез ерийр габаға.
 Лакин Фәрһад тутулур. Ишләр олду чох чәтин.
 Сон күллә дә атылды, бәс о инди нейләсин?
 Әл атынча хәнчәрә ачылыр бир гумбара,
 Фәрһадым синәсиндән алыр ағыр бир яра.
 Сурен, гаршы кәләни учурса да торпаға
 Йох, йох! Вармы бир имкан фәлакәтдән гачмаға!

II

Сыхылыр һиддәтлә гәлби онларын.
 Забити, нәдәнсә тутуланларын
 Гафгазлы олмасы чох дүшүндүрүр,
 Фикриндә фәрәһли бир аләм көрүр.
 Дүшүнүр, дүшүнүр баягдан бәри:
 О һалда, шүбһәсиз, онларын бири
 Мүтлэг атамандыр... һансыдыр анчаг?
 Өйрәнсәм гәләбә мәним олачаг!»

Дахма, союз дахма... Нәмли диварлар,
 Бурда нә пәнчәрә, нә бир бача вар.
 Узү үстә ерә гапанмыш Фәрһад,
 Яман ердә ону һахлады чәллад.
 Сызыр синәсиндән ган дамла-дамла,
 Яшамаг истәйир лакин инамла.
 Ачыр көзләрини... бачармыр, һейһат,

Нә гәдәр шириндир доғрудан һәят!
 Сурен өз достуна бахдыгча, бахыр.
 Көзүндә гәзәбдән илдырым чахыр.
 Аһ, инди нейләсин, нейләсин Сурен?
 Дәрдини кимләрә сөйләсин Сурен?
 Онун элачы йох, ихтияры йох,
 Өз чанындан башга өzkә вары йох!
 «Кечәрәм чанымдан Фәрһаддан өтрү,
 Тәки гуртармасын достумун өмрү».
 Сурен дүшүндүкчә көз габағына
 Кәлир йоллар үстә дуран бир ана:
 Онун камы бөйүк, үрәйи дустаг,
 Әлини гойнунда чарпазлаяраг
 Даянмыш мүкәддәр, һалы пәришан,
 Һәр әсән күләкдән, өтән булутдан
 Бир чаваб көзләйир, һәр тәрәф сағыр!
 Чавабсыз суаллар нә гәдәр ағыр!
 Ананын дилиндә мин дәрд, мин аман,
 Онун көзләриндән яш ахан заман
 Фәрһадын көксүндән ал ганлар ахыр,
 Суренин башында илдырым чахыр!
 Һәм дә һәятымы борчлуям она,
 Чүнкү о бәхш этди һәяты мана.
 Ону бир анлыға чашдырды дүшмән,
 Хилас эләмәклә мәни өлүмдән,
 Өзүнү дә салды тора о, белә.
 Йохса, сахладыгы сон күлләсилә
 О, өз һәятыны гуртарачагды...»
 Суренин гәлбинә көз яшы ахды:
 «О, өлсә дәстәмиз рәһбәрсиз галар,
 Онунчун да мәни данышдырсалар
 Дейәчәйәм: «Мәнәм, Фәрһад өзүмәм
 Гой достун йолунда мән өлүм, нә гәм.
 Фәрһадын ярасы ағырдыр һәлә.

Ону диндирмэзлэр, элэdir, элэ!
Ахыр, достларымыз тутараг хэбэр,
Ону бу зиндандан хилас эдэрлэр».
Бу фикир тэсэлли верир Суренэ.
О, ней дүшүндүкчэ, дүшүнүр енэ.

Бу күн енэ кэндэ бир чахнашма вар,
Долашыр һэр яны вәһши гудузлар.
Элләриндә гамчы, дишләриндә ган,
Гулаглар тутулур бу вурһавурдан.
Йығырлар бир ерә зорла һамыны.
Бу күнаһсыз инсан издиһамыны
Чулғамыш булуту кәдәрин, гәмин.
Бу бөйүк дәһшәтә дөзмәкдән чәтин
Бир иш вармы көрән? Дөврана бир бах!
Бахышлар көлкәли, үрәкләр душтаг.
Бу элин пәнаһы, көзү «атаман»
Бу күн асылачаг дар ағачындан.
Бирдән тәлатүмә кәлир издиһам.
Һәр көздә, һәр үздә гаралыр ахшам.
Архая бойланыр һамы. Аһ енә,
Кәриб синәсини вугарла енә,
Кәлир гудузларын габағында о,
Енә күлүмсүнүр бу чағында о.
Бир тахта асылмыш онун дөшүндән
Үстүндә язылмыш: «Яхшы дүшүн сән,
Бах, будур партизан оланын сону!
Анла фашистләрин ким олдуғуну».
Сурендир бу икид, Сурендир, достлар!
Онун дурушунда нә эзәмәт вар!
Сүзүр бу элләрин издиһамыны,
Гәлбиндә алышан үмид шамыны
Тутараг йолуна диләкләринин,

Гайнадыр көзүндә мин аловлу кии.
Кәлиб чатан кими дар ағачына
Мә'налы бир нәзәр фырлатды она.
Элләри гандалдан ачылан кими
Япышды бир анда дар ағачындан,
Галхыб юхарыя чыхды. Бу заман
Забит дилә кәлди: — Даян, әмрә бах!
Өлүм ки, сәнинчин дейил оюнчаг,
Чаваб вер, бәс инди нечәсэн? Енә
Эзмин гырылмамыш?

— Нә вар ки, мәнә.

Инди дә мән сиздән учаям. Бир бах,
Мән һүндүрдәйәмсә, сиз мәнән алчаг.
Алчаг яратмышдыр тәбиәт сизи!
Дашдан йоғурмушдур үрәйинизи.
Дейәрәк о, салыр өз элләрилә
Ипи боғазына... Чан кәлир дилә.
Зүлмәт алыр онун ағ күндүзүнү.
— Аһ! — дейә чамаат өртүр үзүнү.

Аһ, о нәдир? Мәзармыдыр о көрүнән гаршы дикдә?
Дүнән күлләр әтир сачан о сәфалы тәпәликдә
Йохса, бу күн бир накаммы көмүлмүшдүр ач торпаға?
Енә гәмдән бир хал дүшүр көнлүмдәки ағ вараға.
Бәли, достум, о мәзардыр, баш дашыны оху, таны,
Язылмышдыр бурда: «Фәрһад — партизанлар атаманы»
(Лакин онлар янылмышдыр, гоч Сурендир бурда ятан,
Доғрудан да өз һөкмүнү башга чүрә верди заман.)
Йолдан өтән, чаван, гоча, кәлиб дурур бурда бир-бир,
Тәәссуфлә, изтирабла башлар ерә дикилмишдир.
Һәр бир кәсин үрәйини дәлир инди тәк бир ағры,
Бир интигам атәшилә бу элләрин яныр бағры.
Бах, бир матәм хәбәри вар, санки гара булутларда,
Суренимин өлүмүнү, көрәсэн, о нә билмишдир?
Үзүнә ал ган чиләнмиш гып-гырмызы булутлар да,

Бу мазарын үзәринә байраг кими чәкилмишдир,
Яныр, яныр көнүлләрдә баш галдыран хош арзулар.
Һәр бир көздән сызылдайыб о ахышан ганлы сулар,
Сөндүрмәйир үрәкләрдә дил-дил олан аловлары.
Аһлар гопур додаглардан, мәһзун үзләр солғун, сары...
Лакин енә бахышларда кәләчәйә үмид парлар,
Бахыб гәбрә мәлул-мәлул хач чевирир ихтиярлар.

III

Дахма... Союг дахма, нәмли диварлар,
Бурда нә пәнчәрә, нә бир бача вар.
Бүрүнмүш элә бил гара яшмаға.
Гапанараг союг, нәмли торпаға,
Охучу! Сорсана кимдир о ятан?
Йохмудур, бәс ону бурда оядан?
Фәрһад ики күндүр ятыр шүүрсуз,
Ахышыб кечирди күнләр угурсуз,
Ачыр көзләрини явашча бу ан,
Бахыр диггәт илә ян-йөрәсинә.
Чағырыр: — Гардашым, Сурен, һардасан?
Сәс верән олмайыр онун сәсинә,
Достуну тапмайыр гәлби гаралыр,
Бүтүн оланлары ядына салыр...
Титрәйир енә дә варлығы киндән,
Чыхыр көзләри дә һәдәгәсиндән.
— Аһ Сурен, аһ Сурен, һардасан көрән?
Сәдагәтли достум, сағмысанмы сән?!

Дахма гапысында көзәтчи дурмуш,
Ширин хәялларла оларак биһуш,
Дүшдүйү зилләтдән һей килейләнир,

Бирдән тәпәсинә бир зәрбә энир,
Фритс сәндәләйиб гапаныр ерә,
Афәрин, дост үчүн вуран әлләрә!

Байырда учалан гарышыг сәсләр,
Айылдыр хәялдан бизим Фәрһады.
Далыр һәниртийә, кечир бир гәдәр,
Чағрылыр астаңа достунун ады.
Фәрһадын марағы артыр анбаан,
Боғуг күлүнк сәси кәлир байырдан.
Онун гулағында бу сирли сәсләр
Вурур, чинкилдәйир бир мүждә кими.
Тутгун симасында ачылыр сәһәр,
Титрәйир, титрәйир гәлбинин сими.
Көрәсән, бу нәдир? Дивар дәлинир!
Чөлдә ики көлкә торпаға синир.
Сәс кәлир: — Һардасан, Сурен?.. һардасан?
Фәрһад чаваб верир: — Мәнәм. — Бу заман,
Сәсиндән Фәрһады таныйыр достлар.
Мин һейрәт ичиндә бахараг мат-мат,
Донурлар, һәр гәлбә гонур илк баһар,
Енә диләкләри ачыр гол-ганад.
Бир анда йүйүрүб, достлары һаман
Чыхарыр Фәрһады чөлә дахмадан.

Кедир... достлар кедир сәссиз-сәмирсиз,
Кедирләр... онлардан галмайыр бир из.
Көнүлләр яралы... санки бу заман,
Бойланыб астаңа Сурен, мазардан
Бахыр, достларынын далынча бахыр,
Узаг мешәликдә көзләри ахыр.
Дейир: «Мәни гоюб кетмәйин, достлар!

Мэни дә көзләйир кәләчәк баһар».
Фәгәт достлар кедир, кедир дурмадан,
Көнүлләр верилиб о тәмиз ада.
Бир ердә дурмағы севмәйир заман,
Мәним Суренимсә галыр архада...

Һүчүм! Көйләр одда яныр, һәр тәрәфдә өлүм вар,
Бу күн артыг дөйүшдәдир лейтенант Исфәндияр.
Ачыланда арам-арам үфүгүн додаглары,
Ашыб дәли рүзкар кими дәрәләри, дағлары.
Дәстә тутур кәнди тамам. Көр нә чәләл вар онда!
Һәят кәлир, ничат кәлир сүнкүләрин учунда.
Исфәндияр яна-яна
Атылараг мейдана
Өз гәһрәман дәстәсилә яман туфан гөпарды,
Дарда галан обалара һәят, ничат апарды.
Бирдән дурду Исфәндияр... Гаршыдакы газмадан
Боғуг фәряд сәсләрини эшидинчә. Бу заман
Дәрһал кирди ичәрийә. Нәләр көрдү о көзләр:
Ики алман салдатилә вурушурду бир әскәр.
Лакин тамам дүшмүш әлдән, яраламышлар ону,
Вурушурду, о көрсә дә һәятынын сонуну.
Исфәндияр һәммин саат тапанчая әл атды
Бири ашды, о бирисә гылынчыны чыхартды,
Тез атылыб бир андача ирәли һарын-һарын,
Сол голуну вуруб үздү бизим Исфәндиярын.
О яралы әскәр исә дикиб ерә башыны,
Бир күнаһкар кими сүзүр өз мәсләк гардашыны.
Дейир: Мәни гуртардынса өлүмүн пәнчәсиндән,
Өзүнү дә шикәст этдин, күнаһкарам бурда мән.
— Нечин, нечин, әзиз гардаш! Горхма, нә вар ки бунда?
Мин белә гол гурбан олсун бир гардашын йолунда.

Чәкиләрәк сон шәфәгләр вида дейир шәһәрә,
Чөкүб ахшам гаранлығы ганад кәрмиш һәр ерә.
Яныр көйүн чил-чырағы арам-арам, бирбәбир,
Көй үзүнә парыл-парыл зәрли чадыр чәкилир.
Кәмәр кими золаг чәкиб улдузлар ахышанда,
Көй тәбәссүм әдиб санки күлүмсүнүр бу анда.
Сакит, кениш синәсиндә зүлмәт донлу кечәнин,
Титрәйәрәк арам-арам эшидилир бир әнин.
Чешмә кими ахыб о сәс, каһ йүксәлир, каһ әнир.
О сәсдәки инилтидә бир мәләмәт сәсләнир.
Бу анадыр. Отурмушдур тәк, бухары башында,
Гыврылараг думанланыр гәм бухары башында.
Көр бир нәләр пычылдайыр үрәйинин аһлары,
Ики оғул анасыдыр ағ бирчәкли бу гары.
Һәрәси бир һүнәрвәр,
Узагларда инди онун кешийини чәкирләр.
Дивардакы гоша шәклә бахыр, бахыр о һәрдән,
Боғазында дүйүмләнир дәрди, гәми гәһәрдән.
Сүзкүн гара көзләрини ағ йоллара дикәрәк,
Пәнчәрәнин гаршысында дуран тәнһа о мәләк
Көр нечә дә пәришандыр, бахышлары көлкәли.
Көрән нәдир дүшүндүрән бу дилруба көзәли?
Ады һичран, өзү һичран, дәрди һичран олан яр,
Фәрһадынын һәсрәтилә бу күн яныб-яхылар.
О севдалы үрәйиндә әсир һәсрәт күләйи.
Чөһрәсиндә булут ойнар, додағында диләйи:

Гапанмайыр бир ан мәним ачыг пәнчәрәм,
Көзләримдә суал олур бу кениш аләм,
Һей сүзәрәк о мүждәсиз әйри йоллары
Хәялымда вәслә етиб гучурам яры.

Онун көзәл әмәлләри дүшдүкчә яда,
Көз өнүмдә кәлиб дурар, бир ан чәкилмәз.

Экәр гопса һичран ели, туфан олса да,
Мәним ачыг пәнчәрәми гапая билмәз!..

Рә'на дәхи билмәдисә һеч бир сораг ярындан
Дөнмәди өз вәфасындан, дөнмәди илгарындан.
Бу көзәлин ганындадыр, чанындадыр э'тибар,
Онун үчүн һәр бир кәсдән әзиздир Исфәндияр.

Дүняны сарсыдан, вирана гоян,
Чылғын мұһарибә гуртарды бу күн...
Верди әдаләтлә һөкмүнү заман,
Кәлди көзәл һәят өлүмә үстүн!
Бу күн күлдү үзү ярын, йолдашын,
Гәләбә эшгинә динди бадәләр.
Һәр ердә диқәлән торпағын, дашын
Көксүнә әзмлә язылды зәфәр.

VI

Әв тәмтәраг ичиндәдир... Көнүлләрдә нәш'ә чағлар...
Дөврә маса архасында отурмушдур шән гонағлар.
Дуйғулар ганад верир кларнетин шағраг сәси,
Әви алмыш өз башына гонағларын гәһгәһәси.
Фәрһад дурмуш сағ тәрәфдә, янында да өз һичраны,
Исфәндияр Рә'насилә... Баһар говмуш зимистаны!
Көр нә гәдәр севимлидир, Фәрәһлидир бу дөрд чаван,
Һәр биринин бахышында күлүр севки, күлүр дөвран.
Далыб Фәрһад инилдәйән кларнетин хош сәсинә,
Нәйи исә хатырлайыр, о далғындыр фәгәт енә.
Бу сәсдә бир кәдәр чағлар, бу сәсдә бир көнүл ағлар.
Кәлиб дүшүр хатиринә мешә юрду, өтән чағлар...
Сонра дурур көз өнүндә сакитанә бир тәк мазар,
Өпүшәрәк баш дашилә санки нәғмә дейир рүзкар.

Һәммин нәғмә, бах бурда да кларнетдән ахыб кедир,
Фәрһадымын үрәйини атәшләрә яхыб кедир.
Аһ, о мазар, аһ, о мазар, о мүгәддәс түрбә бу күн
Һәр бир шейин сәбәбидир доғрудан да Фәрһад үчүн.
Бу тоя да, мағара да, бу күнә дә сәбәбдир о!
Бу күн онун күлүмсәйән өмрүнә дә сәбәбдир о!
Фәрһад буну дүшүндүкчә дуюр кизли бир изтираб,
Союг бир әл үрәйинин телләринә чәкир мизраб.
Санки орда аһлар чәкиб сызылдайыр бир кәмәнчә.
Фәрһад бахыр, енә бахыр о кларнет чалан кәнчә.
Көзләр, көзләр көр нечә дә атасына бәнзәйирди.
Санки она һезин нәғмә арам-арам һей дейирди:
«Чан Серйожум, чан Серйожум, чалырсанмы инди көрән
О саһибсиз кларнети? Әвәзи ол атанын сән.
Оғул! Гойма тоз бүрүсүн онун күмүш дилләрини,
Бир күн кәлиб диндирәрәк ширин дилли о пәрини.
Тутачағам онун илә өз достумун тоюну мән.
Чан Серйожум, чан Серйожум! Нейләйирсән инди
көрән?»

Достлар! Кәлин бу кәнч илә сиз дә олун инди таныш!
Бу Суренин Серйожудур. Фәрһад ону өзү тапмыш,
Кәтирмишдир тоя ону.
Әвладынын әлләрилә атасынын арзусуну
О, еринә етирмишдир, кларнетин шағраг сәси
Дейир ата мазарыйчүн әбәдиййәт шикәстәси,
Серйожа да чәбһәләрдә бир ил тамам күн кечирмиш,
Дара дүшән юрдумузун ничатына көнүл вермиш.
Нечә вахтдыр яраланыб гайытмышдыр ана юрда,
Атасынын арзусуна әмәл әдир инди бурда.
Серйож бахыр... енә бахыр. Аһ, нәдәнсә Исфәндияр
Она яман таныш кәлир. Бу одурму? Бахыр тәкпар,
Һә өзүдүр. Онунку да сол голуйду. Йох, йох олмаз!
Аһ, нечә дә о, олмасын? Дәйишилмиш ахы бир аз.
Анчаг һеч дә бәнзәмәйир о гәзәбли гәһрәмәна,

Бәли, ғанлы дөйүшлөрдө инсан дөнүр бир аслана.
Бу өзүдүр, о да көрөн таныярмы мәни? Бу ан,
Исфәндияр яхынлашыр она: — Достум, сән доғрудан
Мәнә таныш кәлирсән чох...
— Бәли, бәли, танышыг биз...
Бу нечә ан мүддәтиндә бир дөйүнмүш үрәйимиз.
О өлүмдән хилас эдән сән олмадын мөкәр мәни?
Неч унутмаг олармы де, доғулдуғум о сәһнәни?

1944

АЙЛЫ КЕЧЭЛЭР

(Поэма)

I ЫССӘ

Далыб өз дәрдинә, өз талеинә
Тәбризин көзләри йол чәкир енә.
Әлвида дейинчә күнәш, көйләрә
Булутлар башыны әйәрәк ерә
Вәтәнин һалыны аныб, ағлайыр.
Элләрин дәрдинә яныб, ағлайыр.
Гәлбинә гүссәләр саларкән мин из,
Күләрми бу ағлар, думанлы Тәбриз!

О нәдир йүксәлир енә шәһәрдән?
Көйләрә баш чәкән минарәләрдән.
Екнәсәг авазла баягдан бәри
Сүзүлүр әвләрә азан сәсләри.
Санки гуш чырпыныр зиндан-гәфәсдә,
Бу титрәк, бу һезин, бу кизли сәсдә
Бизим гоча Шәргин дәрди инләйир,
Санки ятанлара о, лай-лай дейир.
Ятыр дар дөнкәләр, ятыр күчәләр,
Йолдан кечәнләр дә далғын, мүкәддәр.
Һәрдәнбир чаршафлы өтүр гадынлар,
Шәргин зүлмәтинә бүрүнмүш онлар.

Лакин, бэс о нэдир? О галаг-галаг
Доггаза топлашан издиһама бах!
Бир кэнчин башына йығылмыш онлар,
Онун сифэтиндэ күлүр илк баһар.
Данышдыгча онун титрэйир сәси,
Элиндэ Сабирин «Һоп-һопнамәси».
Охуюр, мазлумлар оянсын дейә,
Охуюр, дартараг о, ғашларыны.
Чағырыр дөйүшә, мүбаризэйә
Шаирин дилийлә гардашларыны:

«Сөвдайи-мүвәддәтдән
Хали көрүнүр башлар,
Биканә билир ексәр,
Гардашлары гардашлар.
Көзләр дәхи ган сачсын,
Битсин сачылан яшлар.
Ағлар бизә торпаглар,
Дағлар, дәрәләр, дашлар,
Зинһар эдәлим хидмәт
Инсанлыға, йолдашлар.
Гейрәт, а вәтәндашлар!
Һүммәт, а вәтәндашлар!»

Көзләр алов сачыр... Чошур дуйғулар.
Бир анда, бир анда учур арзулар
Бу одлу сөзләрин ганадларында,
Санки ганад ачыб учурду о да.
Кәнч оғлан охуюр... Охуюр енә.
Сәадәт эшгинә, һәят эшгинә.
Охучум, Явәрдир бу кәнчин ады,
Элин аһ-наләси, элин фәряды
Ону сәсләмишдир мүбаризэйә.
«Бу йолда өлмәйә һазырам» — дейә,
Атылмыш мейдана үч илдән бәри.
Лакин әмнийәнин хәфийәләри

Һәр аддым башында изләйир ону —
Бу чанындан кечән вәтән оғлуну.
Дар күндә элләрдир онун көмәйи,
Үрәйиндә вурур элин үрәйи.

Явәр һей охуюр... Охуюр енә,
Издиһам сәс верир онун сәсинә.
Охуюр, охуюр инамла Явәр,
Охуюр һәвәслә... кечир бир гәдәр,
Бүрүйүр дәстәни бирдән ажанлар.
Ким дейир? Ким дейир бурдан аман вар?
Үч ажан архадан чатыр Явәрә.
Фәгәт, бир зәрбәдән дәйирләр ерә.
Гызышыр аралыг... Гызышыр мейдан...
Өлүмдән горхмайыр бизим гәһрәман.
Лакин, тез гуртарды ганлы вурһавур,
Явәрин голлары бағланды, будур,
Кедир чәлладларын өнүндә Явәр.
Онун архасынча ағлайыр шәһәр.
Тәбризин көзләри йол чәкир енә,
Йоллар ган ағлайыр элин дәрдинә?

II ҺИССӘ

Мизин үстә «Һоп-һопнамә», бир тәрәфдә гәләм-дәфтәр,
Бир тәрәфдә ажанбашы... Бир тәрәфдә бизим Явәр.
— Инди сөйлә мәгсәдини, биз дә биләк.
— Нә дейим мән?
Мәһбәсләрин гучағында өз чаныны тәслим эдән
Бир милләтин оғлуям мән, амалымы билир һәр кәс.
Мән истәрәм, парчалансын милләтими сыхан мәһбәс!
Мән истәрәм, вәтәнимдә ганад чалсын көзәл чағлар.
Мән истәрәм, «чөрәк» дейиб титрәмәсин күл додаглар.
Мән истәрәм, һөкмүдарлар тапдамасын һаггымызы,

Булбул кими чәһ-чәһ вурсун вәтәнимин оғлу-гызы.
Мән истәрәм, Азәр оғлу өз юрдунда гул олмасын,
Мән истәрәм, һаһаг ерә онун ганы сорулмасын.
Мән истәрәм, шәфәг көрүб күлүмсәсин карханалар,
Мән истәрәм, ағламасын, сытгамасын һеч аналар.
Мән истәрәм, сүркүн олсун өлкәмиздән һәр гәм, кәдәр!
Мән истәрәм гөнчә кими ачылмаян о көрпәләр
Карханалар гучағында вахтсыз, күнсүз гочалмасын.
Мән истәрәм, эл фәряды ердән көйә учалмасын.
Мән истәрәм, өз йолуну дәйишдирсин тезчә рузкар,
Мән истәрәм, күл бачымын тохудуғу о халчалар
Бәзәмәсин шәр ювасы, ган гохулу салонлары!
Истәрәм ки, тәмәлиндән йыхам бу күн мән онлары.
— Кәс ярамаз! Бу сөzlәрин бир ингилаб тимсалыдыр,
Сөйлә көрәк, дедикләрин Сабиринми амалыдыр?

— ...
— Сабир йолдан чыхармышдыр, демәк, сәни.
Билдирәрәм инди сәнә өз һәддини!
«Һоп-Һопнамә!» Чохларыны аздырмысан өз йолундан
Атын ону тез очаға! Гой галмасын әсәр ондан!
Көз өнүмдә бах бу кечә
Гой Сабирин индийәдәк вуран гәлби дөнсүн һечә!
...Аһ атылыр «Һоп-Һопнамә» аловларын гучағына.
Даян, алов! Янма, очаг! Амандыр, сән гыйма она!
О, вәтәнин яралары, бир милләтин гүссәсидир,
О, Нәбинин, Сәттарханын үсян сәси, һагг сәсидир!
Һейһат, вәһши аловларын нә дуйғусу, нә гәлби вар.
Явәримин варлығында донур һәят, әсир рузкар,
Көзләринә чөкүр зүлмәт, гәлби олур пара-пара.
О, бахдыгча гыврылараг янан гара кағызлара,
Гәлбиндәки тунч сәтирләр чәркәләнир гатар-гатар.
Китаб яныр... Лакин онун һәр көнүлдә мин изи вар.
Китаб яныр... фәгәт кичик бир парчачыг сүрүшәрәк
Дүшүр ерә аловларын гурд ағзындан бир хәзәл тәк.
Алыр ону нәзәрләри тез Явәрин,

Охудуғу сәтирләрә далыр һәм дә дәрин-дәрин:
«Сөйли-тән өйлә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрим,
Бәнзәрәм бир гочаман даға ки, дәрәда дулар.
Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнайә заман,
Мән кедәрсәмсә, мәрәмим енә дүняда дулар...»
Охуюнча бу сөzlәри о, башыны дикир ерә
Көз өнүндә кәлиб дурур кечмиш, һәзин бир хатирә:

...Үч ил бундан әзәл... Айлы бир кечә...
Киландан Тәбризә гайыдыр Явәр.
Илан тәк гыврылан йолларын үстә
Хәфифчә ойнашыр зәррин шәфәгләр.
Сүкут ганадыны кәрмиш дүзләрә,
Ағыр юхудайды санки дағ, дәрә.
Кечәнин бу гәриб чағында Явәр,
Кедирди, башында мин чүр фикирләр.
Чөһрәсиндә айын солғун зиясы,
Гәлбиндә һүррийәт, һәят сөвдасы,
Чиловсуз хәяллар, гара фикирләр,
Чәкирди көнлүнү дара фикирләр.
Килана кетмишди чөрәк далынча.
О, бу шәһәрдә дә дөрд ай галынча,
Үзүләрәк дүшмүш әлдән-аягдан,
Индийсә Тәбризә дөнүр пешиман.
Бир гран газана билмәмиш, һейһат!
Әзабдыр яшамаг, әзабдыр һәят!
Ахы о, нә гәдәр ердә сүрүнсүн?
Артыг бир чарә йох... нә үзлә дөнсүн
Языг анасынын инди янына?!
О ки, үмидини бағламыш она.
Чиловсуз хәяллар, гара фикирләр,
Чәкирди гәлбини дара фикирләр.
Бирдән яхындакы дәрәдән бәри,
Учалыр далбадал һарай сәсләри.
Гәзәбли сорғулар, сөйүш, гышгырыг,

Киминсә дилиндән һей гырыг-гырыг
Чыхыр ялварышлар... Явәр бир анда
Атылыр ирәли... Бир кол далында
Даяныб сейр эдир бу мәнзәрәни:
Гамчы шаппылтысы тутмуш дәрәни.
Бир ири көвдәли, пүрвүгар гоча,
Тутараг башыны дағлардан уча
Дейир: — Саггалымдан утанын бары,
Гүввәсиз, көмәксиз бир ихтияры
Дөймәкдән, демәли, кам алырсыныз?
Сиз ки, бу рәфтарла алчалырсыныз.
Дашмы бағланмышдыр үрәйинизә?..
— Тез ол, гоча көпәк, чаваб вер бизә,
Де оғлун һардадыр?
— Һардадыр Камал?
— Нә билим?
— Билмирсән? Ди ал, ди ал, ал!
Дейә, силләләйир ажан, гочаны.
«Инсан тәһгир олур, эдаләт һаны?»
Дейә өз гәлбилә данышыр Явәр.
Үзүр варлығыны гара фикирләр.
Өлмәзсән йүз гамчы, мин гамчы есән,
Өзүн дә Сәттәрхан фәдаисисән,
Оғлун да охшамыш өзүнә... Артыг
Буна дөзмәк олмаз! Чых юхары, чых!
Өмрүнү битирмәк кәрәкдир... бу ан
Явәр дөзмәйәрәк, колун далындан
Атылыр ажанын үстүнә. Анчаг,
Бунлар тутушунча икинчи алчаг
Кечир ирәли,
Бир анда бағланыр Явәрин әли.
Боғурлар язығы... Гоча нә гәдәр
Көмәк эдирсә дә, вермир бир сәмәр.
Лакин бәс о кимдир? Бах, о көзләрә!
Чийниндән хурчуну атараг ерә

Атылыр мейдана о кәнч һүнәрвәр,
Онун сағ әлиндә парлайыр хәнчәр.
Архадан ажаны вурур о, дәрһал,
Гачыр о бириси тапынча мачал.
Лакин йүйүрәрәк онун далынча,
Сахлайыр ону да бир анда гоча,
— Кәл, оғлум! — Чатараг о кәнч, ажана
Мәхмәр чәмәнлийи батырыр гана.
Силир хәнчәрини... йыхылыр ажан,
Достлар! Көрдүйүнүз бу икид чаван
Гочанын оғлудур, Камалдыр, бәли,
Бу әлә бағлыдыр әшги, әмәли.
Камал яхынлашыб Явәрә бу ан,
Дейир: — Көрүрәм ки, мәрдсән, гочагсан.
Яша! Сән гайтардын мәнә атамы,
Яндырдын көнлүмдә сән үмид шамы.
Дурмайын, тез олун! Ди кәлин бәри!
Бу көпәкләри,
Гуйлаяг, бир кимсә тутмасын хәбәр.

Көмүб ажанлары онлар кедирләр...
Кедирләр, кет-кедә гызышыр сөһбәт,
Яраныр ортада ширин бир үлфәт,
Ачылыр үрәкләр, динир додаглар,
Һәрәнин мин дәрди, мин арзусу вар.
Динләйиб Явәри диггәтлә Камал,
Атыр орталыға белә бир суал:
— Сөйлә, яшамагдан нәдир мәгсәдин?
— Һеч бир шей...
— Йох исә һеч бир мәгсәдин
Нечин яшайырсан онда бош ерә
Көз юмуб чәкдийин ишкәнчәләрә?!

— Бу күн чарпышыркән кечәйлә күндүз,
 Гэлбим диләклидир, голларым күчсүз.
 — Бир арзу эшгийлә чырпынан үрәк
 Онун уғрунда да чарпышсын кәрәк.
 Өмүр бир мәгсәдин гулу олмалы,
 Ширин бир юхудур әмәлсиз диләк.
 Лакин, юхудайыг бәс биз нә үчүн?
 Эталәт, бош хәял әлиндә бу күн
 Мәзлум әлләримиз ган удур, ай дост!
 Сәадәт, һүнәрин оғлудур, ай дост!
 Һүнәр кәрмәлидир һәр гәлбә ганад,
 Сүкансыз кәмидир мәгсәдсиз һәят.
 — Һәят бизим үчүн нәдир? Бир ағы!
 Юрдунун һәр гарыш дашы, торпагы
 Дүрр олан бир милләт нә күнә галмыш?
 Көзәл кечмишләри санки хәялмыш...
 — Кәнчлик гасыргалы туфана бәнзәр,
 Өнүндә дағлар да сәчдәйә кәләр.
 О көйләрдә янан бир одлу шимшәк,
 Паслы зәнчирләри дидиб чейнәмәк
 Кәнчлийин әлиндә дейилдир чәтин!
 Бизә дикилмишдир көзү милләтин!
 Кинимиз шишәрәк дөнүркән даға,
 Эһтияч вармыдыр, сөйлә, сусмаға?
 Инди барыт әсри, туршун әсридир.
 Заман чарпышмағы бизә әмр әдир!
 Сусмаг ярашармы бу күн дә енә?
 Һәр толу күчлүйә, һәр йол өтәнә
 Әйилмәк кәлмирми сәнин арына?
 Күнаһсыз төкүлән жөз яшларына
 Ачымырмы гәлбин, долмурму көзүн?
 Сән нәсән? Юрдунда бир гулсан бу күн!
 — Дүздүр.
 — Аяламагла, сусурсан енә,

Бир бах, гафил достум, өз кечмишинә,
 Көр нәләр әтмишдир бизим бабалар.
 Биз дә дейирик ки, һүнәримиз вар?
 Бизимки дейилдир анамыз вәтән.
 Сәттәрхан галхарса бу күн гәбирдән
 Лә'нәт яғдырмазмы мин кәрә бизә?
 Нечин күвәнмәйәк әлләримизә?

* * * *

Етишир мәнзилә достлар, нәһайәт
 Онларын үзүндә күлүр мәнәббәт.
 Бир китаб чыхарып хурчундан Камал,
 Явәрә узадыб дейир: — Достум, ал!
 Ядикар верирәм сәнә мән буну,
 Оху бу китабы өмрүн узуну,
 Оху гардашыны, әй гафил таны.
 Мән ондан өйрәндим бизим дөвраны,
 Мән ондан өйрәндим нәдир бу һәят,
 Мән ондан өйрәндим нәдәдир ничат.
 Өлүм кәлә билмәз мәнә бир һәдә!
 Бах, достум, белә бир айлы кечәдә
 Ассалар да мәнә бу йолда дардан,
 Үзүмү тутараг көйләрә о ан
 Мән белә дейәрәм: — Өлмәйим һағдыр,
 Мәни арзуларым яшадачағдыр!
 «Сейли-тән өйлә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрим,
 Бәнзәрәм бир гочаман даға ки, дәрәда дулар.
 Нә гәм, уғратса да бир күн мәнә ифнайә заман,
 Мән кедәрсәмсә, мәрәмим енә дүняда дулар...»
 Охуюнча бу сөзләри о, башыны дикир ерә,
 Көз өнүндә кәлиб дурур кечмиш, һәмән бу хатирә.
 Китаб яныр... Явәримин гәлби олур пара-пара,
 О бахдыгча гывырылараг янан гара кағызлара,
 Гәлбиндәки тунч сәтирләр чәркәләнир гатар-гатар,
 Китаб яныр... лакин онун һәр көнүлдә мин изи вар!

Гаранлыг бир зиндан... Нәмди диварлар,
 Нә һәят сәси вар, нә меһ, нә рузкар.
 Одур, зәнчир сәси... Кимсә тәрпәнир,
 Сыхыр варлыгыны бу дилсиз һәнир,
 О билмир кечәми, күндүзмү бары.
 Аһлар әритмәзмиш даш зинданлары...
 Парлайыр көзләри онун чухурда,
 Бир илдән артыгдыр ятыр о бурда
 Тәнһалыг әлиндә, дәһшәт ичиндә,
 Көз-көзү көрмәйән зүлмәт ичиндә
 Ағармыш сачлары, бүкүлмүш бели.
 Көнлүндән көзүнә ахан гәм сели
 Гәзәб шахтасындан донмуш, буз олмуш,
 Айлары, күнләри уғурсуз олмуш.
 Гырдылар үрәйи һәйчана кәлән
 Сонсуз фәзалара галхыб йүксәлән
 Бир шаһин гушунун ганадларыны,
 Дейин, бәс һәгигәт, әдаләт һаны?!
 Сонсуз ишкәнчәйә дөзәрмиш инсан!
 Паслы зәнчирләрин һалгаларындан
 Басылмышдыр онун әтинә мөһүр,
 Гара бир гәфәсдә әрийир өмүр.
 Мин бир әмәлләрлә чарпса да үрәк,
 Һәр ан, һәр дәгигә кечир екнәсәг...
 Кечәдир... Онсуз да гарадыр зиндан.
 Бир өлүм һавасы сачылыр ондан.
 Гаранлыг кечәнин, нурлу күндүзүн
 Онсуз да бир фәрги йохдур онунчун.
 Явәр мүркүләйир... Лакин о нәдир?
 О һансы үрәкдән гоһан нәғмәдир?
 Аһ, нәләр сөйләйир о яна-яна,
 Кәдәр далғалары яйыр дөрд яна.
 Һардаса ағлайыр дәрдли бир каман.

Санки дағ башына энир сис, думан,
 О нәғмә яралы, көрпә гуш кими,
 Одлу синәсиндән вурулмуш кими
 Чырпыб ганадыны даш диварлара;
 Сүзүлүр мәһбәсә, көксүндә яра.
 Явәр динләдикчә дәрдли секаһы
 Додағына чыхыр гәлбинин аһы:
 — Сән әй гәм бүлбүлү, әй ағлар каман,
 Де, кимә бәллидир сәнин һикмәтин!
 Де, нәләр сөйләйир, нәләр сөйләйир
 Сәнин кәдәр долу бу шикайәтин?
 О инчә сызылтын бир сәһрикардыр,
 Сәсинин нә бөйүк гүдрәти вардыр!
 Гәлбими яндырыр одлу нәфәсин.
 Сәнин үрәк дәлән о титрәк сәсин
 Бә'зән бир ордуну сахлар йолундан.
 Алгыш гүдрәтинә, әй ағлар каман!
 Сәсиндә бир әфсун, бир сәһр чағлар,
 Сән данышан ердә сусар додағлар,
 Сән дәрдин гуш кими өтән дилисән.
 Бизим гоча Шәргин гәм бүлбүлүсән!
 Де, көрәк дәрдин нә, мәлалын нәдир?
 Сәнин бу дүняә суалын нәдир?!
 Бәлкә, сән ярандын көзләри киян,
 Дәрдли инсанларын дәрдли аһындан?
 Әзәлдән танышдыр мәнә фәганын.
 Бәлкә дә, бир языг дәрдли ананын
 Одлу нәфәсидир сәнин бу нәлән?
 Дейән, мән дуймушам ону хәялән.
 Баягдан инләйир, инләйир каман,
 Элә бу заман
 Зинданын о союг диварларына
 Сүртәрәк үзүнү ихтияр ана
 «Оғул! Оғул» — дейә долашырды һей,
 Додағында нәлә, дилиндә килей:

«Аналар янар ағлар,
Күнләрин санар ағлар,
Дөнүб көй көйәрчинә,
Йоллара гонар, ағлар».

IV ҺИССӘ

Ғафләтән, һеч көзләнмәдән кечә яры,
Аһ!.. аңылыр дәмйр зиндан ғапылары.
Бу дәм Явәр сәксәнәрәк, айылыр бу ғафил сәсдән,
Чыхыр чөлә дар ғафәсдән.
Аяғлары кедирсә дә, гәлби кетмир, кетмир, аман!
Һәр дәрдинә, кәдеринә илләр бою/шәрик олан
Дар зиндана дөнүб бир дә о, бахыр һей...
Көзләриндә бир суала дөнүб сусур бу дәм һәр шей.
— Зиндан! Зиндан! Пис күнләрим гучағында кечмиш
сәнин.

Мән айларла узанмышам үстүндә буз дөшәмәнин.
Гара зиндан! Гара зиндан!
Сөйлә мәни апарырлар һара, зиндан?
О, кетдикчә, көзләрини ғамашдырыр ай ишығы,
Бойландыгча булутлардан көй мүлкүнүн ярашығы.
Көй ямачлар, яшыл дүзләр чимир бүллур шәфәгләрдә.
О көрмәйир... Көзләринә чәкилмишдир гара пәрдә,
Онун гәлби сызылдайыб ган ағлайыр ачы-ачы,
Бирдән дурур... Гаршысында дикәлир бир дар ағачы.
— Даян!

— Артыг һәр шей бәлли...
Өлүм имиш бу сон мәскән!
Дүшүндүкчә бу дәншәти, бир аһ гопур үрәйиндән,
Будур, өлүм күрсүсүнүн янында бир башга душтаг
О, башыны Савалан тәк дик тутараг,
Көзләйир өз өлүмүнү, олачаға кәриб синә,
Бахыр... Бахыр ов көзләйән һалга, боюн кәндириңә.
О да ғылынч вурдугуйчун сәадәтин сорағында,

Беш айдыр ки, ятмыш бурда зинданларын гучағында.
Явәри дә кәтирирләр янына бу гәһрәманын,
Ики мәһбус гонағыдыр инди ялныз нечә анын.

— Тез олун, өлүмү көзләйирик биз!
— Икиниз дә бирдән өләчәксиниз!
— Һазырыг! — дейәрәк онлар бу заман
Тутурлар бир аңда кәндир һалгадан.
Фәгәт, даянырлар онлар бир аңлыг,
Енә көзләринә чөкүр гаранлыг.
— Сиз эй сачларымы өпән күләкләр,
Сиз эй көзү яшлы, шәһли чичәкләр,
Сиз дә эй улдузлар, сән дә эй һилал,
Эй көйүн көксүндә янан чаһ-чәләл,
Салыб нурунузу о гәлби хәстә,
Йолуму көзләйән аңамын үстә,
Дейин о языға, йоһам мән артыг!
Чәксин көзләрини сәкидән, артыг!
Мин әсрар сачылыр шә'ләләриндән,
Дүняда һәр шейин шаһидисән сән.
Шаһид ол буна да!

Явәрин бу дәм
Дүшүр хатиринә өтән бир аләм;
«...Дөрд ил бундан әввәл... Айлы бир кечә...
Киландан Тәбризә гайыдырды о.
Фәдаи Камал
Она вәд әдирди бөйүк истигбал,
Сөнүрхән өмрүнүн гаралан көзү
Вурур гулағында онун сон сөзү:
«Өлүм кәлә билмәз мәнә бир һәдә!
Бах, достум белә бир айлы кечәдә,
Ассалар да мәни бу йолда дардан,
Үзүмү тутараг көйләрә о аң
Мән белә дейәрәм: — Өлмәйим һагдыр!
Мәни арзуларым яшадачагдыр!»

Дейэрэк, бойнуна салыр кэндири.
 Бу һалда ғышгырыр: «Һардасан Камал?
 Фәдаи достуна бахыб сән кам ал!
 Бир заман мәгсәдсиз көрдүйүн Явәр,
 Бу күн эл йолунда чанындан кечәр.
 Бағлайыб өмрүнү бир истигбала,
 О сәнин сөзүнлә дүшдү бу йола.»
 Бирдән янындакы мәһбус аһ чәкир,
 Явәр өз достуну көрүр: — Бу нәдир?
 — Аһ!.. Бу ки, Камалдыр... Камалдыр, анчаг,
 Кәрдиши-дөвранын һөкмүнә бир бах!
 Һарда көрүшдүрдү бир дә достлары
 Бәюнлар кәндирдә... үзләр сапсары...
 Көрүш тез гуртарыр, анчаг... Одур, бах!
 Онлар бир-бириндән тез айрылараг
 Чыхырлар күрсүйә... Үзләр гаралыр.
 Әчәл башларында тез ганад чалыр.
 Гопур үрәкләрдән одлу бир нида.
 Арзу чичәк ачыр додагларында:

«Сейли-тән өйлә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрим,
 Бәнзәрәм бир гочаман даға ки, дәрәда дурар.
 Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнайә заман,
 Мән кедәрсәмсә, мәрәмим енә дүняда дурар...»

1947

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Көнүл чичәкләри	3
Гәләм йолдашларыма	4
Мәним йолум	6
Ана дили	9
Ийирминчи әср	12
Вахт чатышмыр	14
Инсан зәкасы	16
Тәгвимин вараглары	19
Сәрһәд ағачлары	21
Мән сеvirәм	23
Зинданда	25
Моабит	26
Күн вар ки	27
Сәнин йолунда	28
Енә бир арзу галды	29
Әвәз	32
Бир үрәйин мин дуйғусу	33
Яз кечәси	34
Гочалармы?	36
Баһар-ғыш	38
Тара сачлар, ағ сачлар	39
Баһар вә мән	41
Айрылыг	41
Тәклик	44
Илк китабын	46
Ян әй көнүл!	48
Өмүр	50
Илләр	52
„Лейли-Мәчнун“	54
Ени или гаршыларкән	57
Һәят, сән нә ширинсән!	59

Ушаг вә күзкү	62
„Дүнянын һәр не мәти сәиндир, сәнин, инсан!“	63
Гарангуш вә сәрчә	64
Һалал әйләсин	68
Күлүм ятсын!	69
Хала	71
Чүмә күнү	75
Ярпаг	76
Сән атдын ерә	79
Эй ана тәбиәт!	80
Хатирәләр	81
Чаваб	82
Ше'римин аһәнки	83
Үрәк янғысы	84
Ай ишығында	85
Кечикмиш мәһәббәт	86
Сәкиләр	87
Кәлир	90
Лалә	91
Демә, көксүмдә имиш	92
Олсун	93
Дүшә билмәз!	94
Вардыр	95
Сәнин сурәтин	96
Үшүйәрсән	98
Ана түрбәти	99
Достлуг (поэма)	101
Айлы кечәләр (поэма)	115

Редактору *И. Солтан*
Рәссамы *М. Гасымов*
Бәлии редактору *М. Асланов*
Техники редактору *Ә. Мирчәфәров*
Корректорлары
Б. Мәммәдһүсейнова, Б. Зейналова

Йығылмаға верилмиш 30/V-1958-чи ил. Чапа имзалан-
мыш 11/VIII-1958-чи ил. ФГ 15804. Кағыз форматы
70X108¹/₃₂. Физики чап вәрәги 4¹/₈. Шәрти ч. в. 5,65.
Учот нәшр. вәрәги 4,31. Сифариш № 458. Тиражы 5000.
Гиймәти 2 ман. 30 гәп.

Азәрбайчан Дөвләт Нәшрийяты, Бақы,
Һүсү һачыев күчәси, № 6.

Азәрбайчан ССР Мәдәнийәт Назирлийинин
26 комиссар адына мәтбәәси,
Бақы, Әли Байрамов күчәси, № 3.

Бахтияр Махмуд оглы Вагаб-заде

ЛУННЫЕ НОЧИ

(на азербайджанском языке)

Баку • Азернешр • 1958

894.362-1

2 ман. 30 гэл.

B-27

АХУЙ
ХАМГАА
ХАМГАА